

2013. JÚNIUS–JÚLIUS WWW.AFOLDGOMB.HU

A FÖLDGÖMB

ALAPÍTVÁ: 1929

A MEGISMERÉS KALANDJA

RÓZSA SÁNDOR 200

200 ÉVE SZÜLETETT A „BETYÁRKIRÁLY”

SIKOLY A TÓ PARTJÁN – A KONGÓI „ZSÁKOSOK”

HISTORIKUS AUTOMOBILOK – A FÖLDRAJZ SZOLGÁLATÁBAN

WASHINGTON – A NAGY SZELLEMEK VÁROSA?

VILÁGJÁRT GRÁNÁTOK – LELETEK GEOLÓGIAI SZAKRENDELÉSEN

MARCADA – PACHAMAMA, KOKA ÉS A TEHENEK

Fotó Workshopok

Nyugat-Tibetben és Rajasthanban

Juhász Balázs és Szabó Zoltán, a két ismert India fotográfus szakmai vezetésével, kincseket hozhatsz haza...képekben, lélekben.

Ladakh 2013. október

3+1 dolgot ígérünk:

Mesés képeket: a világ tetején, a Csoma-járta Tibet fantasztikus díszletei között fotózhatasz és fotózni tanulhatsz.

Adrenalin: átkelünk a Föld legmagasabb autózható hágóján, részesei leszünk egy buddhista kolostori fesztiválnak, kipróbáljuk a sós jakvajás teát és belekóstolunk a magashegyi trekkingezésbe is.

Megvilágosodást: tibetológus kíséretünkől választ kaphatsz arra, amit mindig is tudni akartál a buddhizmusról.

+el fog állni a lélegzeted!

Rajasthan

2013. november

Idén újra bevesszük magunkat tízezernyi tevé közé a Pushkari vásárba, megmerítkezünk Jodhpur mesebelien kék óvárosában, Vrindavan zarándokainak hömpölyében és Jaisalmer homokkőből kifaragott, aranyló síkatoraiban. És persze fotós témánk lesz a Taj Mahal, ahonnan kevesen ismerik.

Megfelelő felszerelésben

EZEN BETYÁROK EGY FORMÁN ÖLTÖZVE VOLTAK: alföldi gubába, gatya, csizma, és egy kis süveg. Sok fegyvereik kettős csövű puskák különösen kis pisztolyaik voltak.” A 19. századi körözőlevél célszerű, alföldi betyárfelszerelésről ír. A cél- és szükségyszerűség, a környezethez való alkalmazkodás fokozatosan kiérlelte a legmegfelelőbb eszközöket-öltözetet az üldözöttek és az üldözők, a küzdő felek számára. De így ment ez a technikai fejlődés modern korának hajnalán is: a historikus autók többnyire rendkívül célszerű, a kor műszaki színvonalán igen erősen átgondolt gépek voltak.

A feladatnak, a terepnek, a kihívásoknak való megfelelés számított a fő szempontnak. Ahogy a rendkívül puritán kongói zsákosok öltözete is összhangban van életükkel, gondolkodásmodjukkal. Mindezekről e számunkban is írunk, de vajon mit keres egy alpesi sífelszerelés a sivatagi homokdűnék között?

Az akár 30 fokos lejtőszögben is megálló száraz homok meglepően jó csúszófelület. És ha van szintkülönbség, máris megindulhatunk a lejtőn. Márpedig a marokkói Erg Chebbi nagyobb csillagdűnéi meghaladják a 100 méteres magasságot is, oldalaik elérik az

átlagos sípálya-mereedséget. Így már csak szürreális élményre vágó turisták kellenek, hogy beinduljon az üzlet. Ahogy egyébként a Dolomitokban is, ahol nyaranta a kicsiny szeműre aprózódott dolomitmúrvából álló törmeléklejtőkön lehet több száz méternyi szintet leszállni. Egy felszereléssel nyilván csak egyszer... Ám, hogy mindez ne csak cirkusz legyen, nem árt megjegyezni, hogy a híres tiroli hegymászó, Reinhold Messner a kínai Takla Makán-sivatag két évtizeddel ezelőtti gyalogos átszelésekor sífutóleceket is használt, hogy a süppedős homokban egyenletesek és könnyedebbek legyenek a léptei, sőt esetenként a csúszással is növelje a sebességét!

Dr. Nagy Balázs
főszerkesztő

FOTO: NAGY BALÁZS

A FÖLDGÖMB®

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG
ISMERETTERJESZTŐ MAGAZINJA

Alapítva: 1929

XXXI. évfolyam, 274. lapszám
2013. június–július

Főszerkesztő: Dr. Nagy Balázs

Helyettes főszerkesztők:

Farkas Péter, Dr. Nemerikényi Zsombor

Munkatársak:

Barabás Ambrus, Bugya Éva, Dr. Mari László

Állandó szerzőink:

Gianone Péter, Dr. Karácsonyi Dávid,
Kerekes István, Kirschner Péter,
Méhész Zsuzsa, Süveg Áron, Szirmai Gábor,
Dr. Tamáska Máté, Dr. Telbisz Tamás,
Wachsler Tamás

Térképek: Dr. Nemerikényi Zsombor

Tervezőszerkesztő: Heiling Zsolt

Tördelőszerkesztő: Máté Gábor

Korrektor: Márton Béla

Nyomás: Pethő Nyomda Kft.

Kiadó: Heiling Média Kft.

1142 Budapest, Erzsébet királyné útja 125.

Tel.: (1) 231-4040. Fax: (1) 231-4045

E-mail: szerkesztoseg@afoldgomb.hu

A kiadásért felel: a kiadó igazgatója

Értékesítési és marketingigazgató:

Sekoulopoulou Márta. Tel.: (30) 650-6801

E-mail: marti@heiling-media.hu

Megjelenik minden hónap első hetében, évente
10 alkalommal (két összevont lapszámmal).

Terjeszti a Lapker Rt. és alternatív terjesztők

Előfizetés 1 évre: 7200 Ft

Előfizethető a kiadóban Zimay Viktóriánál

Tel.: (1) 231-4040

E-mail: elfozetes@afoldgomb.hu

vagy webáruházunkban: EBOLT.AFOLDGOMB.HU

Régebbi lapszámaink megvásárolhatók a kiadóban,
vagy az EBOLT.AFOLDGOMB.HU webáruházban

Pulitzer-éremdíj (2008)

Gárdi Balázs szerzőnk, lapunkban
megjelent anyagai elismeréseként

Szociográfia-különdíj (2012)

Társadalmi témájú riportjaink,
képsorozataink elismeréseként

Minden jog fenntartva! A magazinban megjelent képeket, ábrákat és szövegeket a kiadó engedélye nélkül tilos közzétenni, reprodukálni, számítástechnikai rendszerben tárolni és továbbadni! Meg nem rendelt fényképeket és kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. A lapban megjelent hirdetések tartalmáért a kiadó nem vállal felelősséget.

HU ISSN 1215-8690

Lapunkat rendszeresen szemlézi
Magyarország legnagyobb
médiatitányója, az

„Ésszel járom be a Földet!”

Vámbéry Ármin

Címlapkép:

SÜVEG ÁRON:

RÓZSA SÁNDORT ÁBRÁZOLÓ FESTMÉNY

A KUFSTEINI VÁRBÖRTÖN CELLÁJÁBAN

- ⊕ **MAGYAR FELFEDEZŐ NAGYDÍJ**
A GORTANI EXPEDÍCIÓ 4
- ⊕ **PILLANTÁS A MAGASBÓL**
Timár Gábor: A HÓ ÖT KINCSE 6
- ⊕ **PILLANTÁS AZ ÉGRE**
Sántha Gábor–Francsics László:
A PANSTARRS ÜSTÖKÖS 8
- ⊕ **FLÓRA ÉS FAUNA**
Balázs István (Balu):
SÓLYMOK-KARNYÚJTÁSNYIRA 10
- ⊕ **VAN KÉPÜNK!**
Süveg Áron: VASÉRC ÉS WAKEBOARD 14
- ⊕ *Tiner Tibor*: MAGYAR ÖNTÖMESTER ÁGYÚJA
A LONDONI TOWERBAN 16
- ⊕ *Gálhidy László*: HÍV A VADON! – ÖSERDŐK
A KÁRPÁTOKBAN 20
- ⊕ *Kokas Anna*:
RÓZSA SÁNDOR – 200 24
- ⊕ *Süveg Áron*:
WASHINGTON – A NAGY SZELLEMEK VÁROSA? 36
- ⊕ *Horváth Eszter*:
VILÁGJÁRT GRÁNÁTOK – RÉGÉSZETI
LELETEK GEOLÓGIAI SZAKRENDELÉSEN 50
- ⊕ *Szilasi Ildikó Hermina*:
SIKOLY A TÓ PARTJÁN – A KONGÓI
„ZSÁKOSOK” 62
- ⊕ *Szirmai Gábor*:
HISTORIKUS AUTOMOBILOK
A FÖLDRAJZ SZOLGÁLATÁBAN 74
- ⊕ *Pataki Annamária*:
PACHAMAMA, KOKA ÉS
A TEHENEK – MARCADA 86
- ⊕ **A KULISSZÁK MÖGÖTT**
AHOL AZ ERŐ, A KITARTÁS ÉS
A TUDOMÁNY TALÁLKOZOTT 94

Rózsák Sándor – 200

200 éve született a „betyárkirály”. Alakját számos szépirodalmi alkotás örökítette meg: színezték-formálták, széles körben ismertté tették az utókor számára. No de kit? A legendás hős? A szegények gyámolítóját? Vagy egy közönséges bűnözőt? És mi az a szociokulturális közeg, amiben e meglehetősen kétes erkölcsű figura oly nagy népszerűségre tehetett szert?

24

Washington

A szigorúan rendezett város látványa és a hatalmas tereket betöltő emberek hiánya utópisztikus, a mellettem álldogáló és talpig amerikai zászlóba öltözött, túlsúlyos család életképei pedig már csak csokiszirup a milk-shake tetején. Nem tudom levenni rólok a szemem, a katasztrófafilmekben ilyen családi-idilli pillanatokban már ott morajlik a feszültség-keltő zene: várható, hogy valami történni fog...

36

Világjáró gránátok

Az újból napvilágot látott vörös lapocskák kíséretükkel együtt „felkerekedtek”, hogy hosszabb-rövidebb ideig különféle laboratóriumokban „vendégeskedjenek”. Anyagvizsgálatuk ideális feltételek mellett kezdődhetett el. A foglalatlan állapot hatalmas előnnyé vált, hiszen ötvöstartyákba foglalt társaiktól eltérően e tizenhét kövecskét közvetlenül lehetett tanulmányozni

50

A kongói „zsákosok”

„Kongóban minden lehetséges!” – tartja a mondás, és aki valamelyest kiismeri magát a közép-afrikai országban, jól tudja, hogy ez így igaz. „Vadhajtás”: hangos, kaotikus, lüktető, rendkívül ingerdús környezet. Minden nap egy megismételhetetlen, hihetetlen történetet hordoz, amely rendszerint a vallással, a spiritualizmussal, a természetfeletttel és a mágiával függ össze

62

Historikus autók

Az automobilizmus aranykora nagyjából egybeesett a gyarmatosítás végső korszakával. A gyarmatosítók érdekeiknek megfelelően kiépítették az úthálózatot, a nagyobb településeken távútdák, postaállomások létesültek, az utazók biztonsága a mainál is jobb volt, a vasúthálózat mentén gépműhelyek voltak, a missziók területén kipihenhette magát az elcsigázott vezető

74

MAGYAR FELFEDEZŐ NAGYDÍJ A GORTANI EXPEDÍCIÓ

A FELFEDEZŐK NAPJA – Kutatóexpedíciók Fesztiválján a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára, Németh Tamás által átadott Magyar Felfedező Nagydíjat idén Börcsök Péter, a Gortani Expedíció vezetője kapta.

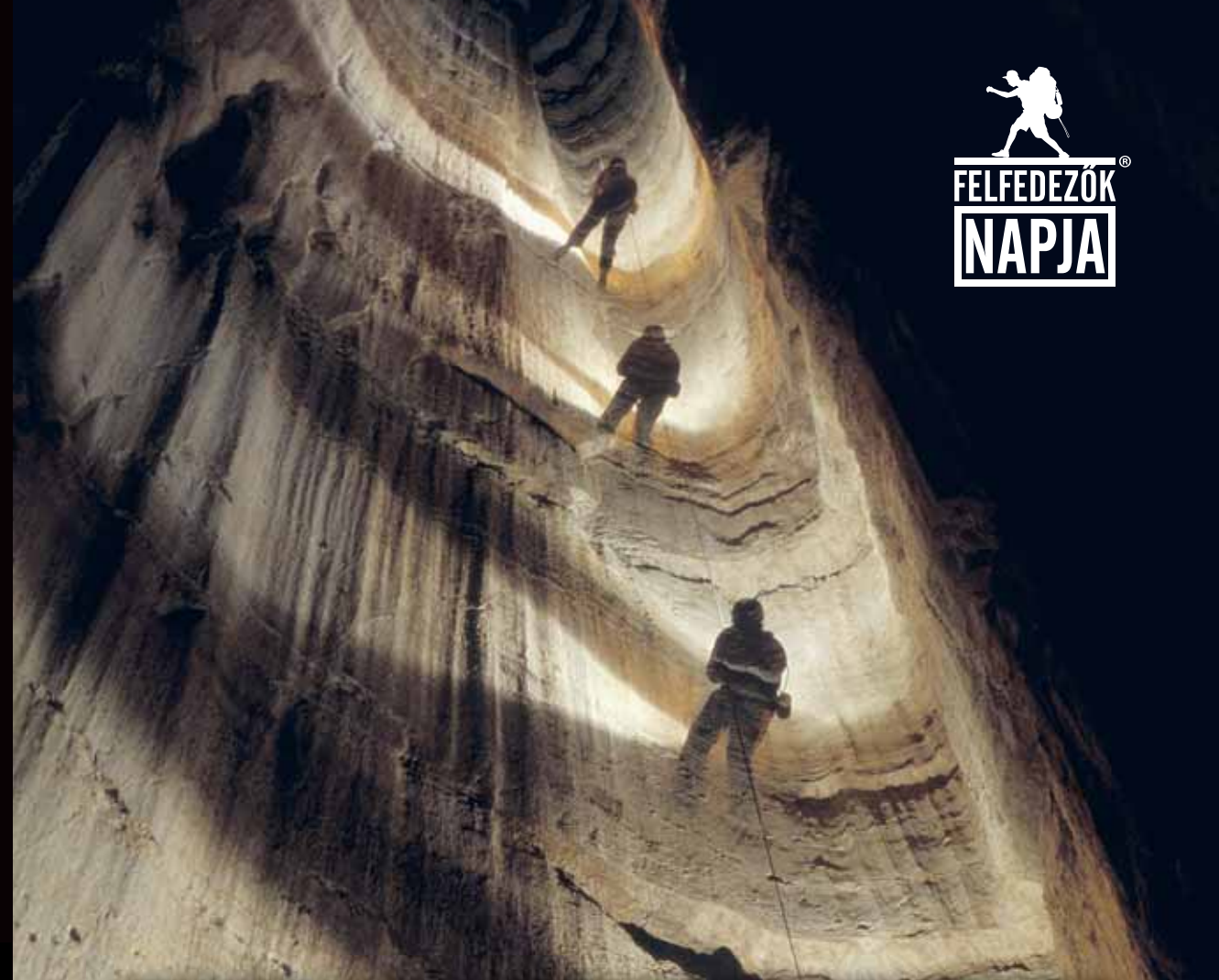
A Földgömb az Expedíciós Kutatásért Alapítvány életre hívta díj nagy múltú, igen aktív, professzionális tevékenységet végző kutatócsapat irányítójához került.

A Földön szinte nincs olyan hely, ahova ember ne tette volna a lábát. Az utolsó, még felfedezésre váró területek között van a Föld mélye, ahol még van esély elsőként megtalálni azt, amit az évezredes sötétség eddig minden szem elől elrejtett. A barlangok világa kemény, fáradtságos munkával, alapos felkészüléssel, sok kitartással, nem kevés veszéllyel és persze óriási szerencsével még számtalan csodát nyújthat. Ez és ennek az élménynek a megosztása azokkal, akik társak a nehéz cipelésekben, hóban, fagyban, kitéve magukat a hegyek veszélyeinek, la-

vináknak, viharoknak – nos, ez a válasz arra, hogy mi vonzza-hajtja a barlangkutatót.

A Gortani Expedíció kutatási területe az északolaszországi Canin-plató, ahol a 20 éve folyó magyar feltárások (l. *A Földgömb 2011/3 lapszám*) több mint 21 km újonnan felfedezett járattal növelték meg a Michele Gortani-barlangrendszer hosszát. Az expedícióban eddig összesen 175 ember vett részt, a rendszeresen visszatérő magot egy 25 fős, elszánt csapat alkotja. A kutatócsapat tagjai évente több alkalommal is leszállnak a –600 méteres mélységben berendezett barlangi táborhelyükre, az ún. bivakba, hogy ott egyhetes folyamatos lent tartózkodásuk során tovább kutassák a barlang járatait. Kitartó és rendszeres munkával számos új barlangjárat tárult fel, ezek feltérképezése, képződésük elemzése, barlangtani sajátosságai tudományos vizsgálata is a csapat munkái közé tartozik. A további kutatás eredményeként akár Olaszország leghosszabb barlangrendszerének feltárására is lehet esély.

 Gazdasági rádió FM 105.9
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR
A rádióban vendégünk a témáról:
BÖRCÖK PÉTER
Korábbi műsoraink meghallgathatók:
www.afoldgomb.hu/radio

A HÓ ÖT KINCSE

Május végén szomorú hírral került a hazai és a világsajtó hasábjaira a Himalája második és Földünk harmadik legmagasabb hegye, a Kancsendzöngge: a sikeres mászás után, visszatérés közben öt hegymászó, köztük a magyar Eröss Zsolt és Kiss Péter eltűnt, életét veszítette.

A „Hó öt kincse” nevet viselő hegynek valóban öt csúcsa van, a legmagasabb 8586 méterig emelkedik. A Kancsendzöngge Nepál és az Indiához tartozó Sikkim állam határán helyezkedik el, Indiának ez a legmagasabb pontja. A havas csúcs a legkeletibb a Himalája nyolcezres ormai közül.

Az ehhez hasonló, felhőmentes időjárás leginkább a monszun előtti időszakban fordul elő. A hegymászók többsége épp ezért választja a tavasz végét, az áprilist és májust magashegyi vállalkozásaihoz.

A műholdképen jól látszik a Himalája éghajlatválasztó jellege: míg északon a Tibeti-magasföld kopár tundrája és hegyi sztyeppje, jellemzően barna fennsíkjá helyezkedik el 4-5000 méter magasságban, délen a völgyek gyorsan lejtnek a Brahmaputra alföldje felé, és a 2-3000 méter alatti magasságban már az erdők is megjelennek, zöldre festve a vidéket. E két táj közt láthatjuk a jégkoronás csúcsokat, gerinceket és a völgyek felső részeit kitöltő, akát több tíz kilométer hosszúságú gleccsereket.

A Kancsendzöngge tömbjét nyolc kisebb-nagyobb gleccser is határolja, az úrfelvételen a kelet felé tartó Zemu-gleccser a leglátványosabb. Nem csoda, hogy a csodás táj és a híres szent hegy komoly – és néha végzetes – vonzerőt jelent a gyakorlott hegymászók számára.

SZÖVEG: TIMÁR GÁBOR

A PANSTARRS ÜSTÖKÖS

MÁRCIUS 11-ÉN, A SZÜRKÜLET PERCEIBEN, országszerte hivatásos és amatőr csillagászok csoportjai vonultak a borongós tél utáni tiszta tavaszi égbolt alá, hogy megpillantsák az év első, akár szabad szemmel is látható égi jövevényét, a C/2011 L4 (PANSTARRS) üstökösöt. A nagy érdeklődés nem volt alaptalan: a 2011 júniusában felfedezett égitest az első fényességmérések és pályaszámítások alapján igen látványosnak ígérkezett.

A PANSTARRS-hoz hasonló égi vándorok nagyon nagy távolságból, a Plutón túlról érkeznek a Nap közelébe. Többségük a Naprendszer legkülső határánál található Oort-felhőből származik, ahol

a Naprendszer korai időszakából visszamaradt „piszkos hógolyók”, azaz porból és fagyott gázokból álló üstökösök keringenek. Néha egy-egy, a közelben elhaladó csillag gravitációs mezeje zavarja meg a néhány kilométer átmérőjű, távoli égitestek lassú keringését, és ilyenkor előfordulhat, hogy egyikük-másikuk a Naprendszer belső régiói felé kezd vándorolni. Évezredes út után a Nap közelében (nagyjából a Jupiter távolságában) felmelegednek, és a szublimáló jégből porszemek és kisebb kődarabok szabadulnak ki, majd szétterülnek körülöttük. A törmeléken szóródik a napfény, így láthatóvá válik az üstökös feje (kómája) és – ha a

mag elég sok anyagot tartalmaz – abból kinyúló csóvája is. Az üstökösök a Nap közelségében ragyognak a legjobban – hiszen itt éri őket a legerősebb sugárzás –, majd lassan elhalványodnak. Egyesek Nap körüli pályára állva visszatérnek (például a Halley-üstökös), míg mások örökre az űr sötétjébe távoznak.

A PANSTARRS-t hazánkban március idusa környékén lehetett a legjobban megfigyelni, közvetlenül napközelségét követően, az esti szürkületben, a naplemente után nagyjából fél órával. Bár az üstökös fényessége elmaradt az előrejelzésektől, a szerencsés és kitartó észlelők szabad szemmel is megpillanthatták, távcsőbe tekintve pedig több száz amatőr csillagász figyelte meg vagy fényképezte le a kisméretű fejből kiinduló, legyezőszerűen szétterülő csóváját.

Az üstökösök mindig a felfedezőjükről kapják

nevüket, manapság azonban a kométákat többnyire automata távcsövek találják meg. Így nem egy személyt, hanem a tudományos program vagy az automata távcső nevének rövidítését adják meg betűszó formájában. A Pan-STARRS távcső a Hawaii-szigetek egyik magaslatán elhelyezett automata műszer, ami a Földet veszélyesen megközelítő apró, mozgó égitestekre – például kisbolygókra, üstökösökre – vadászik. Szerencsére igazán veszélyes objektumot még sem ez, sem a többi hasonló keresőprogram nem talált, de az ördög sohasem alszik. A kitartó keresés „melléktermékeként” a Földet messze elkerülő pályán mozgó égitestek is nagy számban válnak ismertté. A PANSTARRS gyönyörű látványa ellenére sem került hozzá a Nap távolságánál közelebb, így bolygónkra teljesen veszélytelen maradt.

SZÖVEG: SÁNTA GÁBOR, WWW.MCSE.HU
FRANCICS LÁSZLÓ, WWW.PTES.HU

A PANSTARRS üstökös két héttel a megjelenése után, március 29-én, a szürkületi égen, PÁVEL ZOLTÁN etyeki felvételén (fent)

A PANSTARRS üstökös teljes pompájában az éjszakai égbolton, április 15-én. A felvételt PAPP ANDRÁS készítette Agostyánból, 20 cm tükörátmérőjű Newton-asztrográfra szerelt Canon EOS 550D fényképezőgéppel (balra)

SÓLYMOK, KARNYÚJTÁSNYIRA

AKÉPEKEN EGY TÍZ ÉV KÖRÜLI, HÍM KERECSEN-SÓLYOM és annak mindennapjaiból néhány kiragadott pillanat látható. A kérdés azonnal felmerülhet: vajon hogyan készülhettek ennyire közeli, már-már az intim szférát érintő képek e gyönyörű és félnék madárról? Ezt a sólymot már közel tíz éve ismerjük, próbáljuk nyomon követni mindennapjait és bepillantást nyerni izgalmas életébe. A korábbi, direkt

megfigyelések már rengeteg információval látták el az érdeklődőket, bár a napi majd' tízórás megfigyelési készenlét nehezen megvalósítható.

Itt jöhetnek képbe a modern kor vívmányai (nem feltétlenül a morzsaporszívóra vagy a robotfűnyíróra gondolva), többek között a mozgásérzékelővel ellátott, telepített vadkamerák, magyarul kameracsapdák. Használatukkal sok-sok időt, energiát takarít-

hatunk meg, és olyan közelségbe kerülhetünk a vadállatokhoz, hogy mindannyiunknak – de legalábbis az erre fogékonyaknak – biztosan felszalad a szemöldöke a csodálkozástól.

A ragadozó madarak időszakos városlátogatása – így a leggyakrabban szem elé kerülő karvalyé, illetve a jóval ritkább vándor- és kerecsensólyomé – döntő részben a városokat lélettérként használó parlagi galambok tömegei okán történik, főképp a téli, táplálékszegény időszakban. A légi vadászok jelenléte és tevékenysége kifejezetten hatékony lehet a műemlékeket, épületeket „sakkban tartó” galambokkal szemben, így a jelenség egyúttal a városi ga-

lambcsapatok kordában tartásának egyik legtermészetesebb módjaként is értelmezhető. (Elég példaként csak Olaszországot említeni, ahol helyenként sólymokat használnak a városi galambok féken tartására.)

A több hónap alatt készült sok ezer felvétel elemzésének és gondos válogatásának mellékterméke az itt látható montázs, ami arra is hivatott, hogy felébressze bennünk a természet iránti rajongást, és a szélben ne csak a vattacukros mellől beszerzett lufi dörzsölésétől lúdbőrözzünk...

SZÖVEG ÉS KÉP: BALÁZS ISTVÁN (BALU)
WWW.WORLDOFBALU.COM

A nadrágspecialista

1960 óta dolgozunk azon, hogy a szabadban töltött időt még élvezhetőbbé tegyük. Első nadrágunkat a strapabíró G-1000-es anyagból 1970-ben készítettük. Sok év eltelt azóta, de büszkén mondhatjuk, hogy folytatjuk a megkezdett utat és az időtálló, strapabíró, többfunkciós nadrágok gyártását. Idei nyári kollekciónk nadrágjai funkcionálisan háromfélék lehetnek: Trekking (túranadrágok), Travel (utazónadrágok)

vagy Everyday Outdoor (hétköznapi nadrágok). A Trekking modellek többsége a rendkívül tartós és minden célnak megfelelő G-1000-es anyagból készül, míg a Travel széria anyaga a könnyű, gyorsan száradó MT (Micro Travel) szövet. Íme, nadrágkínálatunk legnépszerűbb darabjai. Weboldalunk további 62 modell közül választhat: www.fjallraven.hu

Név: Keb Trousers
Kategória: Trekking
Anyaga: G-1000 szövet
Fazon: regular
Derékszár: regular
Szárvegrés: rigitált
Cikkszám: 82830

Keb ♂

Díjnyertes rugalmas trekkingnadrág, haladó túrázóknak, tartós G-1000 Eco anyagból. Optimális illeszkedés, funkcionális zsebek, variálható szellőzőnyílások.

Ajánlott fogyasztói ár: 54 990 Ft

Név: Karl/Karla
Kategória: Everyday Outdoor
Anyaga: G-1000
Fazon: regular
Derékszár: alacsony
Szárvegrés: szabható
Cikkszám: 85785/89067

Karl/Karla ♂ ♀

Széleskörűen használható nadrág, sok praktikus zsebbel: egyaránt kiváló túrázáshoz, nyaraláshoz, városnézéshez.

Ajánlott fogyasztói ár: 34 990/34 990 Ft

Név: Barents Pro
Kategória: Trekking
Anyaga: G-1000
Fazon: regular
Derékszár: regular
Szárvegrés: szabható
Cikkszám: 82761

Barents Pro ♂ ♀

Legnépszerűbb strapabíró nadrágunk megújított változata. Megerősítésekkel a térdeken és a hátsó részen, sok-sok praktikus zsebbel.

Ajánlott fogyasztói ár: 37 990 Ft

Név: Cape Point MT
Kategória: Travel
Anyaga: MT
Fazon: comfort
Derékszár: regular
Szárvegrés: szabható
Cikkszám: 82834

Cape Point MT ♂

Könnyű, puha, gyorsan száradó nadrág, nyolc praktikus zsebbel.

Ajánlott fogyasztói ár: 36 990 Ft

Név: Abisko/Nikka
Kategória: Trekking
Anyaga: G-1000 szövet
Fazon: regular
Derékszár: regular/ulacsony
Szárvegrés: szabható
Cikkszám: 82831/89236

Abisko/Nikka ♂ ♀

Rugalmas túranadrág, sok praktikus zsebbel és megerősítésekkel a fokozottabb strapabírás érdekében.

Ajánlott fogyasztói ár: 49 990/49 990 Ft

Név: Daloo Stretch
Kategória: Travel
Anyaga: MT
Fazon: comfort
Derékszár: magas
Szárvegrés: szabható
Cikkszám: 89261

Daloo Stretch ♀

Kényelmes utazónadrág, könnyen kezelhető, hűvös, kellemes érzetet adó anyagból. Hat zsebbel, köztük egy belső biztonsági zsebbel.

Ajánlott fogyasztói ár: 39 990 Ft

Nadrágok, amelyek passzolnak minden mérethez és minden igényhez

Nadrágnavigátorunk (Trousers Guide) a www.fjallraven.hu weboldalon abban segít önnek, hogy nadrágkínálatunk 71 modellje közül megtalálja az Ön testalkatához és igényeihez legjobban illőt.

FJÄLL RÄVEN

A felszerelések szakértője

A Fjällräven több mint 50 éve azon dolgozik, hogy megkönnyítse a cipekedést és kényelmesebbé tegye az alvást nagy túrákon. Termékeink, mint a *Gyorygygásácken* hátizsák, a *Termostältet* sátor és a *HAP-säcken* (High Alpine Polar) hálózsák a hatvanas-hetvenes években forradalmasították a túrázást. Azóta is büszkén folytatjuk a hagyományt és fejlesztjük tovább termékeinket. Ma hátizsákjaink, mint a *Kajka* és sátraink, mint az *Akka Endurance* a legjobb túrafelszerelések

közé tartoznak a piacon. Az idei szezonban is folytattuk termékínálatunk bővítését és számos új, a különböző túrázási szokásoknak megfelelő hálózsákot mutattunk be. Íme, néhány a legnépszerűbb túrafelszerelési termékeink közül. Weboldalunkon a teljes termékínálatunkat megtalálhatja, illetve mindegyikről egy rövid filmet is megtekinthet: www.fjallraven.hu.
Viszlát a weboldalon!

Abisko ♂ 55/65/75 ♀ 55/65

Azoknak, akik nem szeretnek cipekedni, jó választás az *Abisko* – egyik könnyű, kényelmes hátizsákunk. Anyaga tartós, környezetbarát nejlón, körvonala keskeny, ideális hegymászáshoz, sitúrákhoz, utazáshoz.

Skule hálózsák

Klasszikus hálózsák, kicsit szélesebb múmia kivitelben, a könnyebb mozgás és a kényelmesebb alvás érdekében.

Kajka ♂ 65/75/85/100 ♀ 55/65/75

Ez valószínűleg a világ legjobb hátizsákja, ha nehéz cuccot kell cipelnünk többnapos túrákra vagy utazásra. A testhez tökéletesen illeszthető rendszere és egyéb okos megoldásai méltán tették többször is teszt- és díjnyertessé. Környezetbarát termék.

A *Kajka* 2009-ben Svédországon elnyerte a Legjobb outdoor termék díjat minden kategóriában.

Akka Endurance E2/E3/E4

Egész éves használatra kifejlesztve, amikor fontos a szélállóság, a tartósság, a jó szellőzés és az átgondolt megoldások. Új *Polyester 30D Triple Rip* anyaga rendkívül erős, alsó része megerősített, hogy ellenálljon a zordabb körülményeknek.

Az *Akka* 2009-ben Norvégian elnyerte a Legjobb sátor díjat. Az *Akka Endurance* a díjnyertes *Akka* széria egyik változata, amely még tartóssabb anyagokból készül.

Akka Dome D2/D3

Az *Akka Dome* szabadon álló sátor megoldja a problémát, ha kevés a sátorozásra alkalmas hely. Két jól méretezett halórésze és két bejárata van. Tökéletes, ha valaki szeretne a saját helyén berendezkedni.

Az *Akka Dome* 2010-ben Svédországon elnyerte a Legjobb outdoor termék díjat minden kategóriában.

Friluft 20/35/45

Ezt a zsákot rövid, egynapos vagy könnyű többnapos túrákhoz fejlesztettük ki. „*FriLuft Ventilation System*” szellőztető rendszer és sok okos tárolómegoldás jellemzi.

A *Friluft* 2011-ben Hollandiában elnyerte a Legjobb hálózsák díjat.

Abisko hálózsák

Egy profi hálózsák, könnyű anyagból. Nagyszerűen szigetel, könnyű, kicsi csomaggá összehajtható. Tökéletes hosszabb túrákhoz, amikor fontos szempont a kis súly és méret.

FJÄLL RÄVEN

VASÉRC ÉS WAKEBOARD

VÍZI FELFEDEZŐÚTRA INDULTAK A HAZAI RED BULL által támogatott világbajnok magyar wakeboardosok – Horváth Kinga és Szóláth Szabaszián –, kiegészülve néhány szintén profi kollégával. Céljuk az

volt, hogy minél különlegesebb, meglepőbb, eldugottabb „vizes foltokon” csússzanak Magyarországon. Olyan helyeken, ahol egyébként a wakeboardozás eszünkbe sem jutna.

Rudabánya. A középkori múltú bányatelepülés egykori színes- és nemesfém-bányászata a modern időkben a vasérc-kitermelés írta felül. 1985-ig jókora külszíni vasércbánya működött itt, ám a felhagyás után a Vilmos és az Andrássy II. bányarész találkozásánál tavak keletkeztek. A vízszint emelkedésével aztán egységes vízfelület jött létre, melynek mai hossza mintegy 300 méter, mélysége pe-

dig a legnagyobb hazánkban: megközelíti a 60 métert! Vize igen hideg, gyorsan mélyül, ám sziklás, így a fürdőzés nem ajánlott benne.

A kétnapos, rendhagyó akción a wakeboardosok a környezetbarát csörlős technikát használták, amely szinte bármely vízfelület esetében lehetőséget ad kedvenc sportáguk űzésére.

KÉP: SÜVEG ÁRON

MAGYAR ÖNTŐMESTER ÁGYÚJA A LONDONI TOWERBAN

Nagy török löveg, az Óriás, a Dardanellák ágyúja, Magyar ágyú, Mohamed nagy ágyúja, Királyi löveg: a hadtörténészek és a középkori fegyverek szakértőinek körében számos néven ismert monstrum a 15. század különlegesen hatékony tüzefegyverének bizonyult, amely új korszak kezdetét jelentette a lőfegyverek történetében

A MAGA TELJES HOSSZÁBAN
a Dardanellák hatalmas, csavarkötéses ágyúja

ÓRIÁSLÖVEG A DARDANELLÁK BEJÁRATÁNÁL, 1853-BAN
– a krími háború eseményeiről beszámoló londoni lap rajzolója is megörökítette

AZ ÖKRÖK VONTATTA, HATALMAS ÁGYÚ
hangsúlyos szerepet kap Fausto Zonaro, II. Mohamed Konstantinápoly bevétele indul című festményén (1903)

560 éve, 1453. május 29-én II. (Hódító) Mohamednek, az Oszmán Birodalom szultánjának seregei 44 napig tartó ostrom után elfoglalták a Nyugatrómai Birodalom 476-os bukását követően még közel ezer évig fennálló Keletrómai Birodalom – a középkori Bizánci Császárság – fővárosát, Konstantinápolyt (ma Isztambul). A 15. századi európai kereszténység legfontosabb keleti védőbástyájának elestével a Bizánci Császárság is megszűnt, ezzel elhárult a legfőbb akadály II. Mohamed Európa meghódítására irányuló törekvései elől. Konstantinápoly sikeres ostromában kulcsszerepet kaptak azok a minden korábbinál nagyobb méretű bronzágyúk, amelyek elkészítése a történelmi feljegyzések szerint egy Orbán (vagy Urbán) nevű brassói öntőmester nevéhez fűződik.

Az Óriás eldördül

Az 1896-ban kiadott Pallas Nagy Lexikonát fellelve a következő, némiképp túlzó megfogalmazás olvasható:

„Orbán: magyar ágyúöntő, aki Szeridzse mérnök és Muszlaheddin építőmérnök segítségével egy óriási ágyút öntött Drinápolyban Konstantinápoly ostromához. Az ágyú súlya 300 mázsa volt, belőle 12 mázsás lövedékek vettek. Két hónapig szállította 700 ember és 100 ökör a rendeltetési helyére.”

A minden korábbit meghaladó romboló erejű óriáslöveg készítője az 1440-es évektől különböző hadseregekben zsoldosként szolgált. Meglehető, még

hosszú ideig ellenállt volna Bizánc az ismétlődő török támadásoknak, ha Orbán hatalmas ágyúai a keresztény nagyváros falairól ontották volna a tüzet a szultán seregére. Ő ugyanis 1452-ben hajlandó lett volna az ekkor már gyorsan terjeszkedő Oszmán Birodalom halálos ölelésében vergődő, korábbi méretének töredékére zsugorodó Bizánc szolgálatába állni. Ámde az utolsó bizánci császár, XI. Konstantin egyrészt vakon bízott a hatalmas falak védte város bevehetetlenségében, másrészt sokallta az Orbán által kért összeget, és elutasította az öntömester ajánlatát.

„Ha Bizáncnak nem kell a tudásom, jó lesz a szultánnak!” – gondolhatta az öntömester, és nem tévedett. II. Mohamed, akinek mindennél fontosabb volt a Konstantinápoly bevételével járó dicsőség, kapva kapott az ajánlaton, s Orbán mellé két legjobb hadmérnökét is kirendelte. A több mint 5 m hosszú, két részből álló, csavarkötéssel egymáshoz rögzített, 17–19 tonnás lövegek közel 80 cm átmérőjű csövükből 1200 m-es távolságra tudták kilőni a 300 kg-nál is nehezebb gránit- és vasgolyókat.

Két hónapig tartott, míg a Drinápolyban (akkori nevén Adrianopoliszban) öntött ágyúkat kötelek és 50 pár ökör segítségével az onnan 200 km-re fekvő Konstantinápoly falai alá vontatták. Közben 400 katona erősítette-építette előttük az utat, hogy a hadimonstrumok bele ne süppedjenek a sok helyen laza talajba. Hét napba telt, míg előkészítették őket a tüzeléshez.

A régészeti vizsgálatok arról tanúskodnak, hogy a középkori „szuperfegyverből” az 1460-as évek elejéig 32 darab biztosan elkészült. Konstantinápoly 1453. évi ostrománál másfél hónapon keresztül napi 7-szer lőttek velük, módszeresen rombolva a hatalmas falakat.

Örökbecsű fegyver

A város bevétele után röviddel már ágyúöntő műhely létesült Isztambul Aranyszarv-öblön túli Galata városrészében, ahol megkezdődött a különböző méretű lövegek – közöttük e korabeli „szuperfegyverek” – sorozatgyártása. Ekkor Orbán mester már nem élt, halálát az ostrom alatt felrobant egyik ágyú okozta, ami abban az időben nem volt szokatlan esemény.

A „Dardanellák ágyúit” a legnagyobb török uralkodó későbbi hódító hadjárataiban is használta. 1478-ban Scutari (ma: Shkodra, Albánia) ostrománál II. Mohamed 11-et vetett be belőlük, a Rodosz elleni első támadásban (1480) 16 ágyúóriás ontotta tüzeit a johannita lovagrend birtokolta város erődítményeire. Ám Orbán félelmetes ágyúai az Oszmán Birodalom további évszázadaiban is hadrendben maradtak: 17–18. századi utazók el-

AZ ÁGYÚCSÖBE VÉSETT, 15. SZÁZADI TÖRÖK SZÖVEG II. Mohamedet dicsőíti

MOHAMED NAGY ÁGYÚJA – kaliber: 762 mm, tömeg: 18 264 kg, csőhossz: 5,2 m

beszélései szerint a parton felállított 40 óriáslöveg védte a Dardanellák tengerszorosát az ellenséges hadihajóktól.

Utolsó, ismert bevetésükre – több mint 350 évvel a gyártás megkezdése után(!) – az 1807–1809-es angol–török háborúban került sor, amikor a brit királyi haditengerészet az ún. Dardanella-hadművelet során lőtte a part menti török erődítéseket. Válaszul a török hadsereg az akkor már „hadtörténeli relikviának” számító bronzágyúkból is viszonzta a tüzet. Őt angol hadihajórajra lőttek a hatalmas lövegekből a Dardanelláknál. A korabeli haditudósítások szerint egy ilyen ágyúból kilőtt lövedék egy brit naszádot eltalálva 28 angol tengerészt megölt, további 32-t megsebesített.

Ám négy évtizeddel később, az Oroszország elleni krími háborúba (1853–1856) Nagy-Britannia és Törökország már szövetségesként lépett be. A jó viszony tartós fennállásának kifejezéséül Abdul Aziz szultán 1867. évi angliai látogatása során Viktória királynőnek ajándékozta az egyik, 1464-ben készült, jó állapotban fennmaradt ágyúóriást, cserébe a Viktória által nem sokkal korábban Törökországnak küldött két Armstrong-ágyúért. Az Angliába érkező fegyverkülönlegességet a londoni Tower udvarán állították közszemlére, ahol egészen az 1980-as évek végéig fotózhatták a turisták. A híres középkori lőfegyver ezután átkerült a portsmouth-i (Dél-Anglia) Nelson-erődben létesített Királyi Fegyvermúzeum (Royal Armouries) gyűjteményébe, ahol jelenleg is látható.

SZÖVEG: TINER TIBOR

LESS FUEL • MORE COOKING • PRIMUS ETA™

AZ ÚT VÉGÉIG ÉS MÉG AZON IS TUL

Maradj kétszer annyi ideig kint azonos mennyiségű üzemanyaggal! Élvez több ételt, vagy kevesebb LP gázpalack használatával csökkentsd a magaddal vitt teher súlyát! Az új Eta Express univerzális hordozható főző segít versenyben maradnod. A hatásfoka csaknem megduplázódott a hagyományos főzőkhöz képest. Kíméli a környezetet és a pénztárcát egyaránt.

Keress meg a legközelebbi Primus Eta márkakereskedőt a www.primus.eu weboldalon!

PRIMUS
A PART OF PEOPLE'S ADVENTURES SINCE 1892

HÍV A VADON! ŐSERDŐK A KÁRPÁTOKAN

Az „őserdő” szó hallatán többnyire a trópusok érintetlen vadonjai, esetleg a végtelen tajga jut eszünkbe. Európa egykorvolt őserdeit legfeljebb a földtörténeti képeskönyvek lapjain tudjuk elképzelni, pedig utolsó töredékeik ma is léteznek; némelyikük félnapos utazással hazánkból is elérhető...

Amíg Nyugat-Európában valóban kivágták az utolsó őserdőket is az elmúlt két-háromszáz évben, Közép- és Délkelet-Európa hegyvidékein néhol szerencsésen túléltek a tájhasználat évezredes megpróbáltatásait. A Kárpátok ritkán lakott vidékein, nehezen megközelíthető völgyekben, hegygerinceken még mindig állnak olyan erdők, amelyek sohasem láttak fejszét, fűrész. Erdélyben és a csatlakozó területeken a becslések szerint több mint 200 000 hektár található belőlük, elsősorban a

Déli-Kárpátokban. Kiterjedt őserdők húzódnak Kárpátalján is, de Szlovákia és Lengyelország területén ugyancsak fellelhető több száz kisebb állomány a Keleti-Beszkidéktől a Fehér-Kárpátokig. A maradványok védetté nyilvánítása már az I. világháború előtt, magyar közigazgatás mellett elkezdődött, ám ma is csak egy részük áll oltalom alatt. Természetvédelmi és tudományos értékeik felismerése szinte csak az elmúlt években kezdődött meg.

JEGENYEFENYVES-BÜKKÖS ŐSERDŐ A NAGY-FÁTRÁBAN
A nehezen elérhető függővölgyből sohasem érte meg fát kitermelni

Évszázados rendezettség

Az őserdőtől sokan azt várnák – talán a népmesék szófordulatai nyomán –, hogy sűrűk, sötétek, nehezen járhatóak legyenek. A valóság ezzel szemben az, hogy többnyire világosak és áttekinthetők. Sőt, általában azt a benyomást keltik, mintha egy parkban járnánk, ahol csodálatos, évszázados rendezettség uralkodik.

Bár ahány őserdő, annyiféle, néhány jellemzőjük mégis közös. Ilyen például az idős, néha hatalmas méreteket elérő fák jelenléte, vagy a holt faanyag, amely helyenként pazarló tömegben fekszik az erdő talaján. A fák között mindenféle méretű előfordul, ám az igazán nagyok többnyire büszke magányban állnak, miközben az ifjabb nemzedékek – különösen a legfiatalabbak – kis csoportokban szoronganak. Ott, ahol egy idős fa kidől, vagy már csak a csonkjá mered az ég felé, „ablakok”, ún.

„lékek” nyílnak a lombsátorban, ahol a beömlő fény gazdag lágyszárú szintet varázsol az aljzatra. A lékek itt is, ott is előfordulnak a szélviharok, hótörések, ritkábban tüzek nyomán; kialakulásuk dinamikája hozza létre az őserdők bonyolult, mégis harmonikus szerkezetét.

A főleg bükkös vagy jegenyefenyves-bükkös zónában található őserdők élővilága rendkívül gazdag. Megtalálhatóak bennük azok a ritka fajok is, amelyek máshonnan már kipusztultak. Aljzatukon sokféle gomba- és növényfaj él, a holt fatörzseket gyakran vastag moharéteg borítja. Az idős fák odvait madár- és denevérfajok sokasága lakja, a fakoronák masszív ágvillaiban pedig előszeretettel fészkelnek ragadozó madarak. Többnyire nem hiányoznak a négy lábú nagyragadozók sem. A háborítatlan erdők a hiúzok, farkasok, medvék utolsó mentsvárjai, melyek

A SZLOVÁKIAI MADARAS TÖRPE BÜKKERDEJE

Az 1300 m-t kissé meghaladó csúcs alatt megjelennek a fenyők, és az egyre dúsabb áfonyamezők. A letörpülést a szeleknek kitett orom klímája idézi elő

IDŐS ERDEFENYŐK MAGASODNAK AZ ÖSSZEFÜGGŐ LOMBSÁTOR FÖLÉ

Szlovákia őserdeinek átfogó vizsgálatát 2009–2010-ben végezte el egy erdészekből és ökológusokból álló munkacsoport (jobbra fent)

jelenléte hozzájárul, az élővilág egészséges, stabil működéséhez. Földrészünk legnagyobb természetű erdei állata, az európai bölény ugyancsak őserdőkben maradt fenn legtovább – Lengyelország és Fehéroroszország határán. A Kárpátokba történő visszatelepítésével több környező országban is kísérleteznek.

Rejtőzködők és elérhetők

A kárpáti őserdők egy része – pl. Erdélyben, Kárpátalján – olyan eldugott helyeken található, ahová még a helyiek is ritkán indultak útnak. Sok közülük ma is – védelem hiányában – előbb-utóbb a legális, vagy éppen illegális fakitermelés áldozatává válik. Más őserdők jobban megközelíthetők, védelem alatt állnak, így csak vezetővel látogathatók. Ilyen például Európa legnagyobb bükkös őserdeje, a Kárpátok Bioszféra Rezervátum részét képező, csaknem 12 000 hektárnyi Uholka-Sirokij Luh

Kárpátalján, Huszt közelében. Hasonló védettségi státusszal rendelkezik a szintén jelentős kiterjedésű Nérai-őserdő a Bánságban, Romániában, Resicabánya szomszédságában, vagy az apróccka, de jól megközelíthető Badínsky práles Szlovákiában, Besztercebánya mellett. Utóbbi a Zólyomi Műszaki Egyetem Erdészeti Karának kutatásait is szolgálja. A helyi szakemberek általában szívesen osztják meg ismereteiket, és vállalják a terepi vezetést, amely utak híján igen nagy segítség.

Olyan őserdők is akadnak – főként Szlovákiában –, melyeken jelzett turistaút halad át. Példa erre a Madaras (Vtáčnik) erdőrezervátum, Prochot falu fölött, törpe bükkerdejével és a csúcsát koronázó sziklára felkúszó áfonyás rétekekkel, vagy a Nagy-Milic szlovákiai oldalán megmaradt két őserdő-folt. Felkeresésükkor legjobb, ha minden vonatkozó írott és íratlan szabályt betartunk – részint a terület megóvása, részint saját biztonságunk érdekében.

SZÖVEG ÉS KÉP: GÁLHIDY LÁSZLÓ

RÓZSA SANDOR 200

⊕ SZÖVEG: KOKAS ANNA

200 éve született a „betyárkirály”.
Alakját számos szépirodalmi alkotás
örökítette meg: színezték-formálták,
széles körben ismertté tették az utókor számára.
No de kit? A legendás hőst? A szegények
gyámolítóját? Vagy egy közönséges bűnözőt?
És mi az a szociokulturális közeg, amiben
e meglehetősen kétes erkölcsű figura
oly nagy népszerűsége tehetett szert?

APERZSA EREDETŰ „BETYÁR” KIFEJEZÉST eredetileg olyan fiatal férfiakra értették, akik vándorolva, alkalmi munkákból tengették életüket. Kétségtelen, hogy marginális elemekről van szó, de pejoratív jelzővé csak a 18. században kezdett válni, amikor a Rákóczi-szabadságharc bukását követően a fegyveres parasztok egy része csökönyösen elzárkózott a „labancuralom” elfogadásától. Megélhetés híján, fegyverforgatásban szerzett jártasságukat kihasználva, más, törvényen kívüli csoportokkal összehaverődve rablásból tartották fenn magukat. Ezek a bandák jelentik a 19. században oly sok problémát okozó betyártársadalom magját.

A központi kormányzat sokáig nem foglalkozott a témával, ám előbb a napóleoni háborúk után földönfutóvá lett katonák, majd az osztrák hadsereg kényeszerű sorozása elől bujdosó fiatal férfiak megkerülhetetlen problémává duzzasztották ezt a korábban elszigetelt jelenséget. Akadtak persze olyanok is, akik először csak kamaszos virtusból elkövetett csínytevések miatt bujkáltak a hatóságok elől, amely sokszor indokolatlanul kegyetlen testi fenyegetést alkalmazott, és aránytalanul kiszabott megszégyenítő, brutális büntetésekkel sújtotta az elkövetőket. Ám a szolid bajkeverők a betyártársadalomnak csak parányi részét tették ki, a zöm ugyanis komoly gonosztevő volt, akik nem csak a napi betevőért loptak, hanem „életművük” része volt a rablógyilkos-útonállás is.

Ám a szolid bajkeverők a betyártársadalomnak csak parányi részét tették ki, a zöm ugyanis komoly gonosztevő volt, akik nem csak a napi betevőért loptak, hanem „életművük” része volt a rablógyilkos-útonállás is.

**KÉMLELŐ-
NYÍLÁSON ÁT,
FALFESTMÉNYEN**

**Rózsa Sándor
alakja kufsteini
raboskodása
színhelyén
(előző oldalpár)**

FOTÓK: KERESKES ISTVÁN

ITT IS EL LEHETETT TŰNNI. Az alföldi betyárvilág – a gyökeresen eltérő domborzati, környezeti feltételek miatt – alapvetően különbözött a Bakony- vagy a Mátra-betyártevékenységétől. A betyárkorban – az ármentesítések előtt és alatt – a széles horizontú, sík vidék vizenyős helyein, nagy ártéri erdőkben is könnyen el lehetett bújni

ÉRTÉKŐRZŐK

A magányos alföldi tanyák „biztonsági őrségét” mindig is a kutyák adták. A betyárok már csak ezért is csapatban támadtak. Céljuk többnyire a jószágok elhajtása volt

A Dél-Alföld világa

A betyárvilág földrajzilag az Alföld déli vidékeire koncentrált, ennek okai pedig elsődlegesen a nagybirtokok termelési rendszerére és annak 19. század elején tapasztalható átalakulására vezethetők vissza. Az alföldi nagybirtokokon elsősorban búzát, zabot, árpát termeltek, az állattartásban a szarvasmarha- és a lótenyésztés volt az uralkodó. A termelést a szántóhasználatért robotmunkával tartozó zsellérek, illetve a szezonális munkák idejére más vidékekről ideseregglő napszámosok végezték. Mivel mindkét csoport csak laza szálakkal kötődött a nagybirtokoshoz, ráadásul nyomasztó létbizonytalanságban éltek, ezért könnyebben kriminalizálódtak, mint a birtokos parasztság. A napóleoni háborúk hatására a nagybirtokok igyekeztek alkalmazkodni a megváltozott piaci körülményekhez, és egyre nagyobb földterületeket sajátítottak ki a gabonatermelés fokozására, illetve a juhtenyésztés fellendítésére – nem meglepő módon a parasztok szántó- és legelőhasználati jogainak önkényes korlátozásával.

A folyószabályozásokat megelőzően az Alföld területének hatalmas része alig járható, folyton változó vízelöntésű, mocsaras-lápos ártéri vadon volt. Aki azonban kiismerte a terepviszonyokat, még a hegyiségek erdeinél is biztosabb bújóhelyet talált: a sík vidék ezért vált a törvény által üldözöttek kedvelt menedékhelyévé. Ráadásul a térség településszerkezete is a bujdosóknak kedvezett. A szétszórt településhálózatot alkotó tanyavilágban az egyes házak egymástól több száz méteres távolságban helyezkedtek el, többségüket az évnél csak egy részében lakták, mert a téli hónapokra sokan visszahúzódtak a falvakba vagy a mezővárosokba. Így a betyár számára nem csak őrizet nélkül hagyott prédául, de alkalmi szálláshelyül is szolgálhattak. Ráadásul a hatóságok nehezen igazodtak ki e – síkvidéki jellege ellenére

is kiszámíthatatlan – terepen, így még ha valaki be is jelentette a betyárok feltételezhető búvóhelyét, a kivezényelt pandúrok (később csendőrök) még a megnevezett tanyát is csak komoly nehézségek árán találták meg, nemhogy a mindig egy lépéssel előtük járó gonosztevőket.

A Dél-Alföld a 19. század elejétől fokozatosan vált hírhedt aggasztó helyzetű közbiztonságáról, a helyi hatóságok pedig egyre nehezebben tudták megoldani a kézre kerített gazemberek elhelyezését. (Még olyan esetről is tudunk, amikor jobb híján egy kápolnát alakítottak át ideiglenes fogdává!) A helyzet az 1848–49-es szabadságharc bukása után vált tarthatatlanná, amikor a szélnek eresztett katonák tömegei egyik nap-

... a szabadságharc leverése és az elnyomó uralom elleni népi ellenszenv is testet öltött a betyártársadalom magatartásában.

TÁGTÜRÉS

A ridegen vagy félridegen tartott nyáj mellett magányos pásztorkodás nyugalmas életnek tűnhet. Am, hogy ez koránt sincs így, arra könnyen rávilágítanak az időjárás viszontagságai, a komoly érték jelentette felelősség és a 19. század közepétől a betyárvilág eldurvulása

ról a másikra megélhetés nélkül maradtak. Mindemellert a szabadságharc leverése és az elnyomó uralom elleni népi ellenszenv is testet öltött a betyártársadalom magatartásában. A hatóságok embereit nap mint nap érték erőszakos támadások; rendszeresen elfogták, megkínózták vagy akár meg is ölték őket.

A szabadságharc után az alföldi parasztság helyzete tovább romlott, és hatalmas felháborodást keltett az osztrák hadsereg által támasztott követelés is, mely szerint a katonákat 8 év külföldi szolgálatra kötelezték. A kényszerű sorozástól féltő, fiatal parasztok tovább gyarapították a mocsarak közt tanyázó betyárbandák létszámát. Ebben az időszakban a több résztvevőt igénylő és jelentős haszonnal kecsegtető állatelhajtások voltak a lakosság ellen elkövetett leggyakoribb atrocitások, de a hevenyészett védelmű nemesi kastélyok vagy gazdagparaszti házak is gyakorta estek fosztogatás áldozatául. A 15-20 marhát számláló gulyák elhajtása mindennapos jelenség volt, sok uradalomnak okozva nehezen helyrehozható veszteséget.

Pásztor vagy betyár?

A pásztorok a szegényparasztságnak is a legnehezebb sorsú csoportját alkották. Életükben az állandóságot a magány, a farkasordító hideg vagy épp az elviselhetetlen hőség és sokszor az éhezés jelentette. A betyárvilág szoros kapcsolatban állt a pásztorokkal, kiknek életkörülményei elkésztőek voltak, és idejük javát a szabad ég alatt töltötték a gondjaikra bízott állatokkal. A 18. század során a földterületek egyre intenzívebb művelés alá vonásával jogosan érezték fenyegetve amúgy is meglehetősen ingatag lábakon álló egzisztenciájukat, így gyakorta kerültek szembe a földesurakkal. Szám-talan esetben – némi részesedés reményében – maga a pásztor segítette a betyárok kezére az állatokat egy színleg megrendezett rablótámadás keretében. De a banda egyik tagja is vállalhatott pásztormunkát, majd egy idő után köddé válhatott az állatokkal együtt. A pásztor- és a betyártevékenység összefonódására számos alkalom ki-nálkozott.

A betyárvilág szoros kapcsolatban állt a pásztorokkal, kiknek életkörülményei elkésztőek voltak, és idejük javát a szabad ég alatt töltötték a gondjaikra bízott állatokkal.

Rózsa Sándorról készült ez a fénykép Kufstein várában. A foglyot Stenzel nevű kufsteini gyógyszerész fényképezte. Könyvemben később elmondom, hogyan került a haramiára a bukovinai székelység nyári viselete, a bűszári gatyá?

BUKOVINAI
LÁDÁK TITKA

Rózsa Sándor – a legendává válás útján

Bár Rózsa Sándor minden kétséget kizáróan a magyar történelem leghíresebb betyárja, „szakmai” pályafutásának kezdetei kimondottan tipikusnak és hétköznapiak mondhatók. Születésének körülményeiről és gyermekkoráról amilyen sok mendemonda került a köztudatba, annál kevesebb hiteles információ maradt fenn.

1813 nyarán egy Szeged környéki tanyán látta meg a napvilágot, nagyon szerény körülmények között, egy pásztor fiaként (apja is többször keveredett jószágtolvaji ügyekbe). Iskolába nem járt, írni-olvasni felnőtt fejjel sem tanult meg. 23 évesen került először börtönbe: két tén ellopásával vádolták, de a tettet nem sikerült rábizonyítani. Mégis másfél év börtönre ítélték, ahonnan tíz hónap múltán megszökött. Ez a mozzanat talán egész további sorsát meghatározta. Végérvényesen kriminalizálódott: szökött rabként folyamatosan bujkálnia kellett, s az ártereken és mezősegi erdőkben rejtőző többi üldözött között keresett menedéket.

Hamar megszervezte saját bandáját, a hagyomány szerint még a betyárok is félték ellentmondást nem tűrő személyisége és könyörtelensége miatt. (Érdekes az ellentét a néphagyomány és a hivatalos dokumentumok között: utóbbiak szerint a betyárkirály alacsony termetű, halk szavú, visszahúzó ember volt.)

A közsájon forgó történetek szerint az évek óta körözés alatt álló Rózsa úgy kapott kegyelmet, hogy az országos toborzókörútján Szegedre érkező Kossuth közelébe férközve felajánlotta: ha elintézi számára a kegyelmet, akkor embereivel csatlakozik a szabadságharchoz. (A jelenség nem kivételes, számos betyárbanda kapcsolódott be népfelkelőként a szabadságharcba, hiszen akkor minden fegyverforgató kézre szükség volt.) Bár sosem derült ki, hogy a személyes találkozó ténylegesen megtörtént-e, annyi mindenesetre bizonyos, hogy 1848. október 23-i keltezéssel Rózsa Sándor megkapta a felmentőlevelet.

A KÖZÖNSÉGNEK ÖLTÖZVE...

Rózsa felettebb hiú ember volt. Mivel saját nadrágja rongyossá és koszoszá kopott, addig nem engedte magát lefényképezni a kufsteini börtönben, míg tisztességes ruhát nem kerítettek neki

A betyár állta a szavát, és 150 emberével megszervezte saját csapategységét. A harcokban részt vettek ugyan, de az együttműködés tiszavirág-életűnek bizonyult, 1848. december 27-én már bizonyosan elhagyták a frontot.

A betyár állta a szavát, és 150 emberével megszervezte saját csapategységét. A harcokban részt vettek ugyan, de az együttműködés tiszavirág-életűnek bizonyult, 1848. december 27-én már bizonyosan elhagyták a frontot.

A betyár csapatok alkalmazása a harcokban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, engedetlen-ségükkel, kegyetlenségükkel (hiszen Rózsa csapata például brutális etnikai tisztogatást végzett egy bán-sági faluban, a románok és szerbek által lakott Eze-lesen) és fegyelmezetlen viselkedésükkel több fejfá-jást okoztak feletteseiknek, mint amennyi eredményt fel tudtak mutatni – parancsra fel is oszlatták csapatukat. A betyárkirály nem egészen két hónapot töltött hada-kozással, de felettes kapitánya már az első bevetések után kérte visszavonásukat a velük kapcsolatban felmerülő katonai problémák miatt. A folklorisztikus honvédő szereplés, a szabadsághősként való megjelenés tehát kevésbé megalapozott legenda.

FOTÓ: KERÉKES ISTVÁN

LOVAS VILÁG

Az alföldi ember számára a ló több volt, mint egy értékes állat vagy épp közlekedési eszköz.

A lovas pásztorok és betyárok együtt éltek lovaikkal, mindennapjaik alapjait képezték.

A lóvasárok a legfontosabb események közé tartoztak, a lótolvajlás pedig súlyos bünesetnek számított

Egy korszak lezárul

A közbiztonság a Szeged környéki térségben volt a legproblematisabb, itt még a többi dél-alföldi vidékhez képest is kétségbeejtő helyzet uralkodott. Látszott, hogy megyei szinten ezt már képtelenség megoldani, így 1851-ben központi rendeletet bocsátottak ki az itt garázdálkodó betyárbandák kézre kerítésére. 1853-tól a hatóságok valóságos hajtóvadászlatot indítottak Rózsa Sándor ellen is, az 1853. március 25-én kelt körözőlevelében nem kevesebb, mint 10 000 pengő vérdíjat tűztek ki a betyárkirály fejére. Azért vált hirtelen ilyen sürgőssé az ügy rendezése, mert a hatóságok felkeléstől tartottak, a parasztok közt pedig az a hír terjedt, hogy Rózsa Sándor – ha nem is maga szervezné meg a felkelést – bizonyosan az élére állna. Ám őt az erők koncentrációja ellenére is csak jó 4 évvel később, 1857. május 9-én sikerült letartóztatni.

Az, hogy a betyárkirály kézre kerítéséhez ilyen hosszú idő kellett, többek közt annak tudható be, hogy a lakosság még mindig nem közönséges bűnözőként tekintett rá, hanem mint a szabadságharc hősiére, olyan „közülünk való” figurára, aki helyettünk is borsot tör a csendőrök és a hatalmasok orra alá.

A környezeti adottságokon túl komoly bűnüldözési problémát jelentett, hogy a bűnözők elfogása az érintett megye hatáskörébe tartozott. Ez gyakorlatilag lehetetlenné tette a gyorsan mozgó üldözőtettek letartóztatását, mert ha nem sikerült a megyehatárig elkapni az elkövetőket, akkor az ügyet át kellett adni a területileg illetékes megyei hatóságnak, pontosabban: a vélt illetékes hatóságnak, mert mire a hivatalos okmány megérkezett, az üldözött már árkon-bokron túl volt. Nem véletlenül voltak a megyehatárok mentén elhelyezkedő csárdák a betyárok kedvelt szálláshelyei.

A korábbi – alacsony hatékonysággal működő rendfenntartó rendszer felszámolása és a Bach-korszak új mechanizmusának beindulása közötti időben – a bandák kedvükre garázdálkodhattak. Ám az 1850-ben létrehozott rendőrség fejlesztése és a vármegyékben működő zsandárság kiállítása korszerű és hatékony eljárást tett lehetővé.

Le a betyárokkal!

A rendfenntartó szervek kezdeti nehéz évei a szabadságharctól egészen az 1850-es évek derekáig húzódtak, melynek jelentős elemei voltak az akkori társadalmi feszültségek is. Az 1848 után bevezetett osztrák rendszer működését ugyanis jelentősen gátolta a helyi erők elutasító magatartása, elsősorban a szegényparasztság által lakott tanyavilágban. Itt ugyanis a betyár egyfajta „társadalmi” hatalmat képviselt, melyhez amolyan rettegésbe hajló tisztelettel viszonyultak, és a betyárt most már az idegen hatalom embere hajkurászta, akit – ha lehet – még jobban gyűlölt, mint a teheneit fenyegető gazembert magát.

Az 1850-es évek második felében a rendfenntartó szervek már egyre érezhetőbb biztonsági tényezőt jelentettek a mindennapi támadásokkal szemben: a Habsburg-hatalom mind lojálisabbnak tűnt a helyi erők számára, és elindult közöttük a kooperáció. Az 1867-es kiegyezéssel pedig a központi hatalommal való össznépi szembenállás végképp erejét veszítette, s az eddig zaklatottak sem voltak hajlandók tovább eltűnni a betyártámadásokat, önkényük felszámolását pedig a kormányzattól várták el. A központi hatalom helyi szervei megszilárdultak, a társadalom pedig a saját érdekeinek képviselését látta részükről.

HÍRES-HÍRHEDETT SZEMÉLY

A hölgyek szívét megdobogtató, legendás hős alakja kevéssé hasonlított a valójában barna bőrű, kis termetű, zömök figurára. Mindenesetre a legendák szerint a kufsteini években pénzért mutogatták (a hétvégi vásárban és a börtöncellában is) korának nagy hírű bűnözőjét, valóságos Oszáma bin Ladenjét. Érkeztek is Európa sok szegletéből a horzongásra vágyó érdeklődők

A korábbi – alacsony hatékonysággal működő rendfenntartó rendszer felszámolása és a Bach-korszak új mechanizmusának beindulása közötti időben – a bandák kedvükre garázdálkodhattak.

**KÖRÖZŐLEVELÉL
Idővel a hatóságok munkájának eredményességéhez jelentős mértékben hozzájárult a lakosság közreműködése, akik igyekeztek minél részletgazdagabb személyleírást adni az elkövetőkről**

A BETYÁRKIRÁLY A FOLKLÓRBAN

Az 1960-as években kiterjedt dokumentációs munka kezdődött a Rózsa Sándor-hagyomány kronologikus feltérképezésére. Ennek során kiderült, hogy még a 20. században is keletkeztek új történetek. Egy alaptörténetnek számos permutációja maradt fenn. A betyár sajátos karakterre formálódott a néphagyományban, romantikus hős lett, aki a szegények érdekeiért harcol. Rózsa Sándor alakja szépirodalmi alkotásokban is felbukkan, oly nagy szerzőket is megihletett, mint Móricz Zsigmond vagy Krúdy Gyula. Emellett a ponyvairodalom kedvelt figurájává is vált, még a kortárs német ponyvában is felbukkant.

Rózsa Sándornak már első szökését követően híre kelt a lakosság körében, tiszteletteljes rettegés lengte körül a nevét. A „Rózsa Sándor-legenda” legtöbb darabja az 1840-es években keletkezett, beírva őt a történelmi emlékezetbe. A történetek döntő többsége persze pusztán fantazmagória, a ténylegesen megtörtént eseteket pedig olykor egészen hajmeresztő részletekkel egészítették ki. Nagy rablásait úgy mesélték egymás közt, hogy a fősvény, gazdag urakat kirabolta, és a zsákmányt szétosztotta a szegények között. Ráadásul más rablóvezérek tetteit is Rózsa Sándornak tulajdonították.

Tetejében a történetek keletkezésében még divathullámok is fellelhetőek. Leggyakrabban a szabadságharc hőseként jelenik meg, de rengeteg történet maradt fenn arról, hogy Rózsa Sándor fiatal lányt ment meg, vagy épp ő kap segítséget a parasztoktól. Igazságszító szerepben is felbukkan, a rossz helyi hatalom megleckéztetőjeként. A történetfűzés vadhajtasának tekinthető az a felvetés, miszerint nemesi származású lett volna.

Egy szó, mint száz, ez a nép ajkán született „19. századi superman” nem sok vonásában hasonlít a valódi Rózsa Sándorra. Van tehát egy legendás szabadsághősünk, aki óvja a szegényeket a gazdagok gonoszságától, és létezik egy közönséges bűnözőnk, aki ügyesen alkalmazkodott a közigazgatási és természeti viszonyokhoz, így felnőtteletét nem rács mögött, hanem az elől menekülve töltötte. A két figura elválasztása a köztudatban a mai napig nem történt meg, de ez talán nem is baj. A legendás hősök minden korban társadalmi igényre születtek, és születnek ezután is.

69,910 számhoz.

Személyleírása

azon 5 fegyveres lovas betyároknak, kik obonyi lakos Dönczö Mihály tanyáján megjelentek:

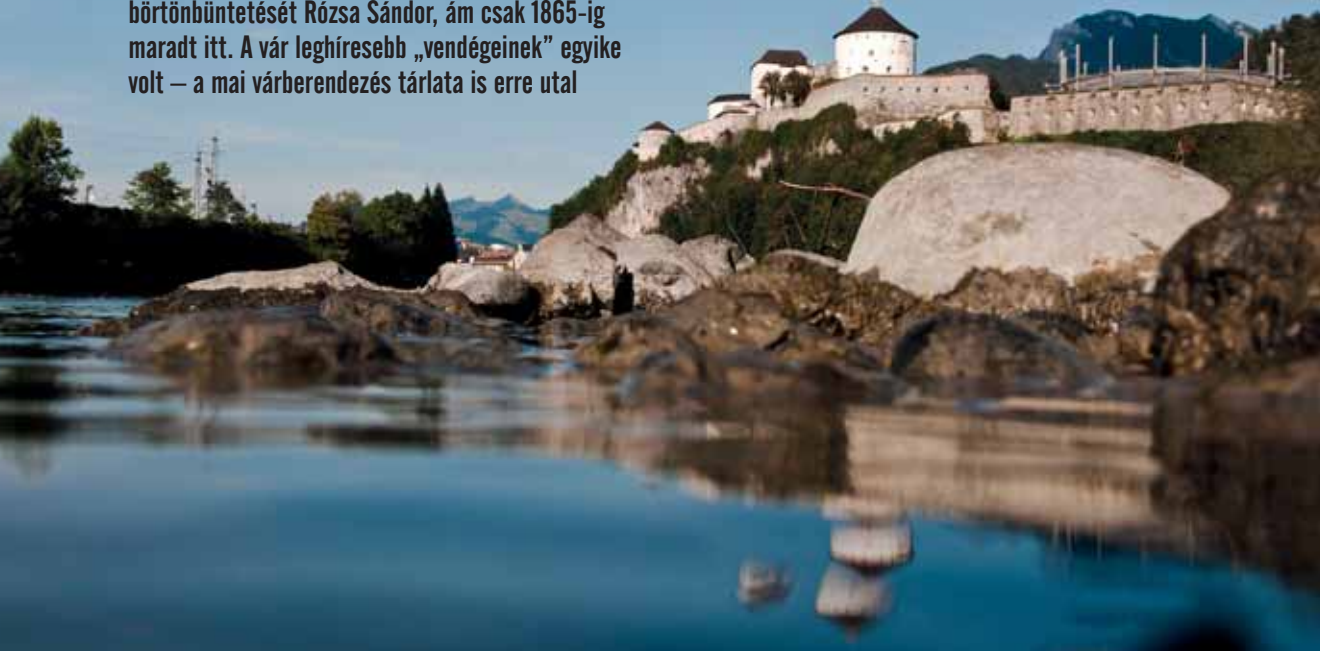
- az 1. egy öreg óz közepes termetű, ez a banda vezére volt. Ennek lova egészen fekete, szőre fényes mint a bársony;
- a 2. egy alacsony barna, két orru, széles kövér termetű ember. Lová sétét pej, félsipejű, csepegtetett, fehér tarka orru;
- a 3. egészen veres mint a láng a haja is egészen veres;
- a 4. egy igen kis ábrázatu igen vézna fiatal ember, fekete mint a cigány, lova bizonytalan színű, a fara három helyen ökönyi nagyságra kiforva;

az 5. egy igen barna arcú szőke ember, ez cigánynak látszott, még a beszédjét is úgy ejtette mint a cigány; lova vas deres három lábára keselyű.

Ezen betyárok egy formán öltözve voltak: alföldi gubába, gatyá, csizma, és egy kis süveg. Sok fegyvereik kettős csövű puskák különösen kis pisztolyaik voltak.

NEM ÉPP AZ ALFÖLD

Az 1393-ban katonai erődként épült, rettegett kufsteini várbörtönben kezdte letölteni életfogytiglani börtönbüntetését Rózsa Sándor, ám csak 1865-ig maradt itt. A vár leghíresebb „vendégeinek” egyike volt – a mai várberendezés tárlata is erre utal

FOTÓ: SÜVEG ARON

Börtön-évtizedek

De hogyan alakult Rózsa Sándor sorsa a továbbiakban? A történet ezen a ponton elveszíti romantikáját. 1857-es letartóztatása után 1859-ben halálos ítéletet mondtak ki rá, de ezt utólag életfogytiglani börtönbüntetésre mérsékeltek. 1868-ban császári kegyelmet kapott, és szabadlábba helyezték. Ám alighogy kilépett a börtönből, rögvest visszatért korábbi életformájához: lépést tartva a technikai fejlődéssel, vonatot tartóztatott fel és próbált kirabolni. Bár a vadnyugati stílusú kisiklatás sikerült, mégis ez lett élete utolsó akciója. A postavonatot őrző katonák visszaverték a támadást, Rózsa Sándor is golyót kapott, így nem tudott elmenekülni. 1872-ben életfogytiglani fegyházra ítélték, melyet később börtönbüntetésre változtattak, s a szamosújvári börtönben halt meg 1878. november 22-én.

Európai hírneve nem csak valós útonálló-tevékenységéhez, hanem börtönéveihez is kötődik. A maga korának félve csodált bűnözője volt. A kor Oszáma bin Ladenje, akit az 1860-as évekből kufsteini raboskodása idején pénzért meg lehetett nézni rabláncon a cellájában, vagy épp a hetivásár látványosságaként, mint egy ritka óriáspandát, vagy egy kézzelfogható vadembert. És jöttek is mindenfelől az úrhölgyek, hogy meglessék a rabosított, ám így is romantikus képzeteket keltő martalócot.

A későbbi letartóztatások sorozata ugyanakkor jól szemlélteti a változó hazai rendszert, a szervezett rendfenntartást, a csendőrség hatékonyabb működését. A korábban évtizedekig garázdálkodó betyárkirálynak a megváltozott viszonyok között már esélye sem volt a menekülésre. A betyárok legendás korszaka tehát leáldozott, a végének szimbolikusan Rózsa Sándor halálát tekintjük. ⊕

BÖRTÖNVÉG

Rózsa Sándor öregkori börtönképe és a betyárkirály egykori sírja a szamosújvári rabtemetőben. A sírhelyet 2012-ben új kősírra cserélték

A MADÁR REPÜL, A HAL ÚSZIK, HOYER GYALOGOL.

OUTDOOR FOOTWEAR
SINCE 1921

ALPOK-KERESZTEZÉS
49,5 ÓRA ALATT.

Hanwag ProTeam tagja: Thorsten Hoyer
extrém túrózó

TREK KATEGÓRIA | ALASKA GTX®

Az egyik legnépszerűbb Hanwag lábbeli.
Kiválóan alkalmas egy- vagy akár többnapos
túrákra hátizsákkal is.

vimeo.com/hanwag

www.hanwag.de

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: SÜVEG ÁRON

A NAGY SZELLEMEK VÁROSA?

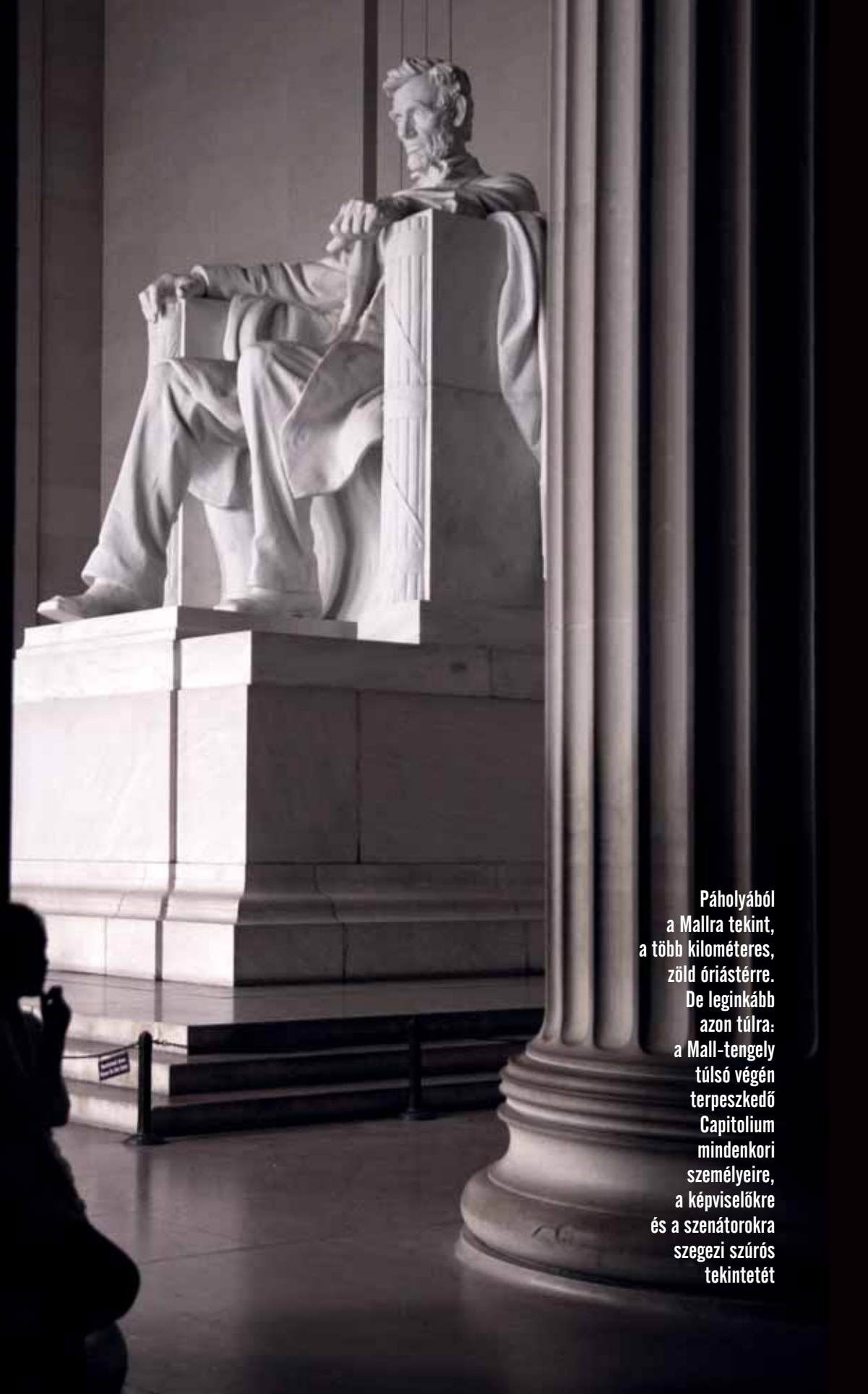
Kezemben egy ócska térképpel gyaloglok: nagyjából a belvárosban kellene lennem, hacsak nem rontottam el a metrómegállót. Az óriási sugárutakat hatalmas portálú boltok és éttermek szegélyezik, a lámpák égnek, a bejáraton ott lóg az open felirat. Az üvegvitrinekhez közelebb hajolva, mintha árnyak suhognának. Keresem a helyem, sarokról sarokra bandukolva várom, hogy befordulva megleljem a nyüzsgő belvárost, a city centert; aktatáskával rohángáló hivatalnokokat akarok, szónokokat és tüntetőket, sürgölődő városlakókat szeretnék látni. Hiába...

Talán majd a következő sarkon. Ám egyszer csak a Fehér Házba botlom. Néhányan fotózkodnak, páran frizbizgetnek és lazítanak a parkban, a legtöbben viszont némi kattintás, és egy Obamához intézett vicces megjegyzés után tovább is sietnek a fák csúcsa felett ékeskedő Washington-emlékmű obeliszkje felé.

Amikor megállok a National Mall hatalmas terének közepén a fejem fölé tornyosuló obeliszknél, akkor döbbenek rá, hogy valóban megérkeztem a város közepére. Sőt, ha a pár lépésnyire lévő nullás követ veszem alapul, akkor az Egyesült Államok közepére. Balra fordulva lelki szememmel látom, ahogy Martin Luther King a Lincoln-emlékmű lépcsőin kiáltja a tömegek feje fölött felém: „I have a dream”. Végigpásztázva a monumentális épületek végtelen során, a másik irányban a látóhatáramat a Capitolium épülete zárja, melynek látványát alighanem mindenki ismeri, de sokan

jönnének zavarba, ha megkérdeznénk, mi is történik a falain belül.

Ha továbbra sem mozdulunk el az obeliszk alól – és miért is tennénk, ha már sorba kell állni ahhoz, hogy feljussunk a 169 méter magasan lévő csúcsába? –, marad elég időnk, hogy egyik szemünkkel a Fehér Házat, a másikkal a Capitoliumot vizslatva elgondolkodjunk: milyen, nemzetek felett álló hatalmi erők és láthatatlan információk, titkok és cselszövések mátrixába keveredtünk. A szigorúan rendezett város látványa és a hatalmas tereket betöltő emberek hiánya amúgy is utópisztikus hangulatba kerget, a mellettem álldogáló és talpig amerikai zászlóba öltözött, túlsúlyos család életképei pedig már csak csokiszirup a milkshake tetején. Nem tudom levenni róluk a szemem, a katasztrófafilmekben ilyen családi-idilli pillanatokban már ott morajlik a feszültségkeltő zene: várható, hogy valami történni fog...

Páholyából a Mallra tekint, a több kilométeres, zöld óriástérre. De leginkább azon túlra: a Mall-tengely túlsó végén terpeszkedő Capitolium mindenkori személyeire, a képviselőkre és a szenátorokra szegezi szűrős tekintetét

SZABÁLYOS SZERKEZET
 Az új főváros korabeli alaprajza. Az 1884-ben éppen Washingtonban megrendezett Nemzetközi Meridián Konferencia javasolta a Greenwichi kezdőmeridián bevezetését. Ezt megelőzően a National Mall nyugati szélén húzódó délkör volt az amerikai térképészeti mérések origója

A MALL LÉTREJÖTTE

Washington – és egyben az ország főterének is nevezhető National Mallt – egy francia származású építész, Pierre Charles L'Enfant tervei alapján végül Andrew Ellicott kezdte meg építeni, George Washington elnök megbízására a 19. század végén. A francia építész eredeti terveiben még szereplő, hatalmas sugárút sosem született meg, ezzel szemben maga a tér számos változáson esett át az elmúlt közel másfél száz esztendőben. Az első száz év inkább a vad városiasodás jegyében telt, a park egyre inkább pusztult, a Capitolium teraszairól korántsem a mai impozáns és rendezett kép fogadta a képviselőket. A 20. század elején aztán James McMillan szenátor kezdeményezésére új városrendezési terv megvalósításába kezdtek, melynek során városszerte eltüntették a nyomornegyedeket, és parkokat, sétányokat építettek, emlékműveket és hivatalokat emeltek. Az új tervek alapjait azonban L'Enfant eredeti elképzelései szolgáltatták, ezért a mai napig úgy tekinthetünk az arlingtoni temetőben nyugvó franciára, mint a város egyik szülőatyjára.

Időről időre felvetődik a kérdés: mihez is kezdjen a város a demokráciát szimbolizáló, ám hatalmas és tulajdonképpen üres térrel? Az idő múlásával egyre több emlékmű hada pettyezi, s nem valószínű, hogy ennek valaha is vége lesz.

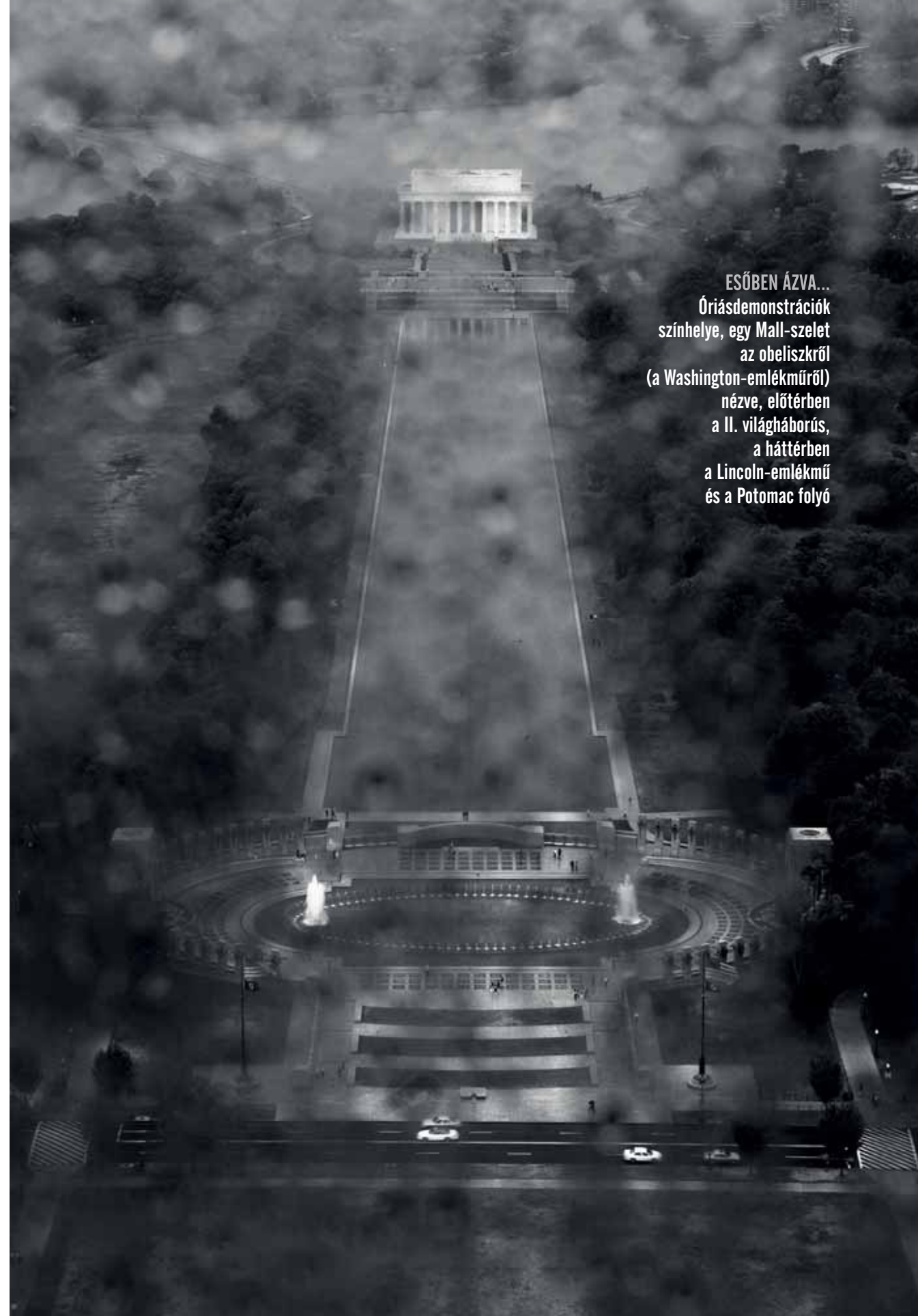
A színpalak mögött működő város

De most nem történik semmi, csak állunk a permetszerű zivatarban, néha párasznyit csúsztatva a lábunkon, s közben azon gondolkodom, vajon mi szél fújja Washingtonba az embereket, azonkívül, hogy családilag nyaralnak és adakoznak a hazafiság oltárán, esetleg ismeretterjesztő osztálykirándulás keretében terelik végig őket a nemzeti kincseket rejtő, elképesztően gazdag múzeumok hadán, melyek minden kétséget kizáróan hitelesen mutatják be a nemzet történelmét és kultúráját az őslakosoktól az űrhajózás vívmányaiig.

A Potomac folyó partján elterülő, majd 600 000 lakosú Washington az Egyesült Államok fővárosa, ugyanakkor magyar fejjel fura végiggondolni, hogy miért egy ilyen „kisvárost” illet ez a titulus, miért nem valamelyik több mint tízszer akkora kereskedelmi központ. Persze tudjuk a választ: itt pont az egyensúlyi, köztes helyzetben vagyunk a két történelmi vetélytárs, a délebbi Philadelphia és az északabbi New York között.

Ám itt a hangulat is mintha egy nagyra pumpált kisvárosra emlékeztetne: a négysáv

ESŐBEN ÁZVA...
 Óriásdemonstrációk színhelye, egy Mall-szelet az obeliszkről (a Washington-emlékműről) nézve, előtérben a II. világháborús, a háttérben a Lincoln-emlékmű és a Potomac folyó

ÖSSZKÉP

Kínától a Fehér Házig...
Washington közepe nem épp a Tienanmen tér.
Látványosság, véleménynyilvánítási hely, jóléti
grund. Füre lépni határozottan szabad!

A CIKK MEGJELÉNÉSÉNEK TÁMOGATÓJA
AZ STA TRAVEL – STATRAVEL.HU

FELHŐKARCOLÓ

Óriástű a város szívében:
a Washington-emlékmű obeliszkje

utakon csak lézengenek a kocsik és biciklisták, a turistákat leszámítva mindenki határozottan és céltudatosan végzi a dolgát a maga kimért tempójában. A neoklasszicista és neogótikus színfalak mögött országok sorsáról és emberek millióinak életéről hoznak döntést. Láthatatlanul, láthatatlanok. Szellemek, akik a hivatalok mélygarázsai és a magányos otthon közt a kocsik ablakából szembeülnek személyesen a harmadik világ képviselőivel, egy-egy hajléktalan vagy kéregető képében.

Aki a téren végigtekint...

Nem is érdemes többet a politikára gondolni, hiszen már itt állok az ajtóban, a lifteslány lelkesen meséli az emlékmű történetét, s hogy milyen csodálatos kilátás nyílik a tetejéből a városra és a tájra. Nemhiába, ez Washington legmagasabb épülete! De most esik. Jön mindenhonnan, a nedves ablakokon keresztül pedig még a közeli Fehér Házat is alig tudom kivenni. Tökéletes rendezés, a látványhoz most már hangulat-filter is van, lelkesedésem nem csüggedvén célpontokat keresek a végtelen park körül kerítés-ként húzódó épületmonstrumokban.

A majdnem 3,5 km hosszú, hatalmas tér Lincoln-emlékmű felőli végén állok. Mászom fölfelé az emlékcarnokba, aztán visszapillantok egy pillanatra, nem bírom megvárni, hogy a tetejére érjek. Grandiózus a látvány: a híres medence fölött elterülő, végtelen tér, a közepén egy óriási tuskével. Üzenőfelület a világ számára, egy óriási rajzszöggel átszúrva. Nemhiába ihletett meg megannyi szónokot és igazságérzőt a hely szelleme, aki hatalmas trónjáról néz le ránk és a távolba egyaránt, az emlékművét szegélyező és égbe nyúló oszlopok közül.

AZ ARLINGTONI ASSZONYOK

Az 1940-es évek végén egy fiatal katona magányos temetése után vetődött fel először a gondolat; senkinek nem lenne szabad magányosan alászállni a sírba. A légielő parancsnokának, Hoyt Vanderberg feleségének, Gladysnek ötletét aztán tették követték, és még abban az évben katonafeleség- és özvegytársaival megalapították az Arlingtoni Asszonyok Csoportját. Később, 1972-ben aztán a hadsereg özvegyei, majd 1985-ben a tengerészet özvegyei is csatlakoztak a tiszteletre méltó körhöz.

Az önkéntesekből verbuvált asszonycsapat azóta senkit sem hagy egyedül, minden egyes, az Arlingtoni temetőben nyugalomra helyezett katonát egyikük a 65-ből elkíséri. Naponta 8-10 katonát temetnek el itt, s ebben csökkenés a jövőben sem várható - szomorú és állandó feladatot róva az arlingtoni asszonyokra.

Az Arlington-hegy Washington városához tartozik, de már egy másik államban, Virginiában fekszik. Hullámzó lejtőin alakították ki a világ egyik leghíresebb temetőjét. Tulajdonképpen az egész térség az egykori Dél területéhez tartozott, s a sírkert a vesztes parancsnok, Lee tábornok birtoka volt. A városra tekintő panorámát a költők, írók és például úrhajósok mellett elsősorban katonák és politikusok szellemei élvezhetik. Itt nyugszik örökmécses alatt John F. Kennedy, de találkozhatunk magyar nevekkal is: Asbóth Sándor és Stahel-Számvald Gyula az amerikai polgárháborúban szolgáltak tábornokként.

AMERIKAI ELESETTEK TÍZEZREI

A részben a földbe süllyesztett Vietnami Háborús Emlékmű feketén tükröződő, végeláthatatlan névlajtroma. Az Egyesült Államok leglátogatottabb emlékhelye

Abraham Lincoln vakítóan fehér márvány emlékműve megállít. Nem csak azért, mert kinn esik az eső, és jó itt, a hatalmas oszlopok tövében kicsit megszártkozni, de érdemes is leülni és elgondolkodni, milyen befolyással lehet egy szál ember a világra. Lincoln szigorú, büszke és jövőbe tekintő (de a Mallon is végignéző) arcán és életén mintha az egész amerikai történelem és szemlélet tükröződne vissza. Szembeszegülés és érdekérvényesítés a kortársakkal szemben, a világot meghatározó és a szabadságjogokat előtérbe helyező rendelkezések, drámák, elnökgilykosság. Ahogy a rendkívül népszerű elnök halálakor megjegyezték: „Immár a történelem része”. Így foglalta el méltó helyét e panoptikumvárosban, annak is az egyik legékesebb helyén.

Háborús sebek

Tony Harper... Alexaner P. Pomeroy... Jesse James Tyler... Billie Joe Wilson... Bruce J. Roth... néhány sorban vagy oszlopban fel-feltűnnek magyar, szerb, olasz, francia, ázsiai nevek is. Kik ők? Igazából az emlékező családokon kívül nem tudhatjuk. Csak annyit, hogy mindannyian Vietnam katonai áldozatai. A háborúé, mely ellen sok százezres tömegek tiltakoztak az emlékhely környékén pár évtizeddel ezelőtt, s ahol most kegyeletüket róhatják le a szomorú emlék előtt. A vietnami háborús hősök 75 méter hosszú, V alakú fala 58 256 nevet hordoz, örök mementóként. Az egész várost valahol a háborúk születték, alakították és éltetik. Erről a pár négyzetkilométerről a mai napig indítanak háborúkat, tüntetnek ellene, s kimenetelétől füg-

getlenül emelnek nekik a városhoz méltó, monumentális emlékhelyeket. Ilyen a közeli koreai, vagy a II. világháborús emlékművek és szobrok tucatjai, szerte a National Mall parkjaiban, vagy épp a Potomac túlsópartján fekvő Arlingtoni temető is. A maga nemében mindegyik döbbenetes. Az arlingtoni hullámzó dombok végeláthatatlanul, de szabályos sorokban sorakozó, hófehér sírkövei, vagy a koreai emlékmű bozótostól előbukkanó, megviselt katonai egysége és mellettük az országnevek, az áldozatok számával – sok százezernyi emberélet – Luxemburgtól a Fülöp-szigetekig.

Múzeum-óriások

Már a nap derekánál járok, és még mindig nem értem vissza a tér feléhez, de még nem voltam egyben sem a számos, elképesztően gazdag múzeum közül. A Nemzeti Múzeum modern épületének aulájába toppanva már sejtem, ez más lesz, mint egy átlagos történelmi múzeum. Az amerikai kultúra talán az egyik legbefolyásosabb hatás – hétköznapjaink használati tárgyaitól a hallgatott zenén át az öltözködésig. Patagóniától Tokióig habzsolják a tömegek a hamburgert, öntik rá vagy a farmerjükre a kólát, miközben a trendi almás-termékükön valamelyik népszerű popzenét hallgatják. Ez mind-mind – és még ennél is több – jelenti az amerikai álmot, a kényelmes fogyasztói társadalmat, jelen esetben falakra aggatva és vitrinekbe helyezve, pedig nemrég még pengették, hordták, használták őket. Itt az eredeti amerikai zászló és megannyi történelmi relikvia, de vigyázat, csak annyit fogyasztszunk, amennyi épp jólesik!

SÚLYOS KLASSZICISTA

A Nemzeti Levéltár
homlokzata

Pár száz méterrel arrébb a Smithsonian Institute sok – és ingyen megnézhető – gyűjteménye közül a világ leglátogatottabb múzeuma, a National Air and Space hívogat. Az első 25 évében több mint 200 millió látogatót vonzó intézményben elképesztő mennyiségű információ és gép fogad több emeleten, a dimenziók minden lehetséges formájában. Mostanra már teljesen magába zárt az amerikai életérzés, valahol én is büszke vagyok arra, hogy micsoda technikai vívmányokat hozott létre a fajom, mennyi tudás és mekkora szellemek keltenek ahhoz, hogy mindez létrejöjjön. (Még akkor is, ha a Holdra szálló komp ránézésre nem sokkal bonyolultabb, mint egy alufóliába burkolt kispolszki. Abba már csak félve gondolok bele, hogyan mertek emberek ezekbe a szinte teljesen analóg szerkezetekbe bepréslődni a Földet elhagyni és egy másik égitesten landolni...) A számtalan játék, szimulátor, vetítőterem, virtuális égbolt és csoda rendszeren magához láncol. Így a közvetlen közelében lévő Capitoliumnál még épphogy elérem a Nap horizonton eltűnő utolsó fénycsóvját.

LÁTVÁNYOSAN MODERN

A Szépművészeti Múzeum
keleti szárnya

Az origó: a Capitolium

Beesteledett: a Capitolium épülete és a környék hollywoodi színezetet kapott, az ember szinte várja, hogy egy hatalmas űrhajó, fénygömb, meteor, hullám vagy bármi katasztrófális berobbanjon, úgy, ahogy azt a filmekben megszokhattuk. De semmi sem történik, csak turisták kattognak a gépeikkel. Közben azon gondolkodom, hogy akkor most tényleg, mi is történik ott bent, a hatalmas márványfalak mögött, a jól ismert kupola alatt? Itt ülészik a Kongresszus, itt hozzák a törvényeket, egyszóval: parlament, csak más néven és merőben más rendszerben, mint mifelénk.

Bár az amerikai jelkép-épületek száma végtelen, mégis a Capitolium lett az ország és egyben a törvényhozás szimbóluma. Előtte üldögélve most aztán megint Washington közepén érezhetem magam, itt futnak össze a várost négy kvadránsra tagoló sugárutak, innen indul és itt ér véget megannyi, olykor az én életemre is kihatással bíró törvény és határozat. Ezen ügyködik az a százezernyi jogász, diplomata, lobbista, közgazdász, hivatalnok és persze szenátor, valamint képviselő, akik a fővárost éltetik, s javarészt a városközponton kívülről ingáznak be a centrumba nap mint nap.

KERÉKPÁRSÁV

Az amerikai KRESZ-nél nincs érthetőbb és felhasználóbarátabb

A DOMB

Felhős alkony a Capitoliumnál

Nekem is volt egy álmom. Nem emlékszem mindenre pontosan, a képek is kikoptak már, de Washingtonban járkáltam. Szellem voltam, melyet egy kellemes szellő repített ide, s ahová – remélem – még visszavezet utam, hiszen a National Mall ikonikus épületei között szeretném látni azok arcát is, akik esetenként az ország minden tájáról idejönnek demonstrálni, pfujozni és éljenezni, ünnepelni és beiktatni. Amerikaiak milliói, ellepve a várost, mely nem is szimbolizálhatná jobban az egyén és az ország hatalmát, s valójában a mókusok városa – de ez már egy másik történet. ⊕

SZÉLES UTAK, MASSZÍV ÉPÜLETÓRIÁSOK
 Taxik az utcán, hivatalnokok a zord
 kőmonstrumokban. Hátterben az
 adóhatóság központi épülettömbje (jobbra)

A FÖLD ALATT

A kizárólag múzeumok, hivatalok és irodák alkotta belvárosi munkahelyek dolgozóinak tízezrei láthatatlanul, a felszín alatt érkezve népesítik be a városközpontot

Meglepően sokan tömegközlekednek és járnak biciklivel, melyet szinte akárhová magunkkal vihetünk buszon vagy metrón, ha már a lábunk nem bírja. Metrózni itt amúgy sem rossz élmény: a futurisztikus és látványos metrómegállók, a gyorsan és pontosan közlekedő járatok mindenképp elviselhetőbbé teszik a közösségi élmény e formáját. Ám, miután a délutáni csúcs után a kora esti szerelvények is kiürülnek, igazán szellemvárossá válik Washington. A naponta itt sertepertelő félmillió ember szinte egyetlen szempillantás alatt felszívódott, csak a pár pislákoló éttermet vagy félig üres bárt kitöltő vendégek és vendéglátók maradnak, de az utolsó metróval velem együtt ők is maguk mögött hagyják a belvárost.

A CIKK MEGJELENÉSÉNEK TÁMOGATÓJA AZ STA TRAVEL – STATRAVEL.HU

Ha a cikk felkeltette érdeklődését, az STA Travelnél kedvező árú repülőjegyeket talál, megbízható és olcsó szállásokat foglalhat, számos kaland- és felfedezőútra közül választhat – és a CareMed biztosítást se felejtse el!

VILÁGJÁRT GRÁNÁTOK

⊕ SZÖVEG: HORVÁTH ESZTER

RÉGÉSZETI LELETEK GEOLÓGIAI SZAKRENDELÉSEN

Kár lenne tagadni, hogy egy régész számára okoz némi bosszúságot, ha a tudományos feltárássra váró lelőhelyet előtte mások már felfedezték. Ennek izgalmasabb formája, ha mindez a leletek korával nagyjából egy időben történt, vagyis, az évszázadokkal ezelőtt itt élők garázdálkodásának lehetünk tanúi

Magyarország népvándorlás kori lelőhelyein viszonylag gyakori jelenség a korabeli bolygatás – különösen az 5. század végén, 6. században elhunytak sírjait fosztogatták előszeretettel. Ennek eredményével kellett szembesülnünk a Hajdúnánás határában szűk egy évtizeddel ezelőtt zajlott régészeti ásatások alkalmával is. A Tisza egykori árterén kiváló temetkezési helyet jelentő homokdombon több korszak temetője is megfér egymás közelségében, közülük a legnagyobbat a gepida korban, mintegy 1500 éve, az 5. század végétől közel fél évszázadon át használták. A 73 sírt számláló temetőben sorokba rendeződve helyezkedtek el a lekerekített téglalap alakú, ~1,5 m mély sírgödrök. A sírok bontásakor az esetek többségében nem a megszokott anatómiai rend és a túlvilágra szánt használati tárgyak, étel- és italmellékek tárultak fel: az egykor felhalmozott sírföld eltávolítása után kirabolt, feldúlt csontvázak látványa fogadta a szakembereket.

HAJDÚNÁNÁS-FÜRJ-HALOM-DŰLŐN
az M3-as autópálya építéséhez kapcsolódó megelőző feltárást az ELTE Régészettudományi Intézetének munkatársai vezették. Ha nincs az autópálya, nincsenek innen leletek sem. Az emberi jelenlét óriási kontrasztja másfél ezer év különbséggel

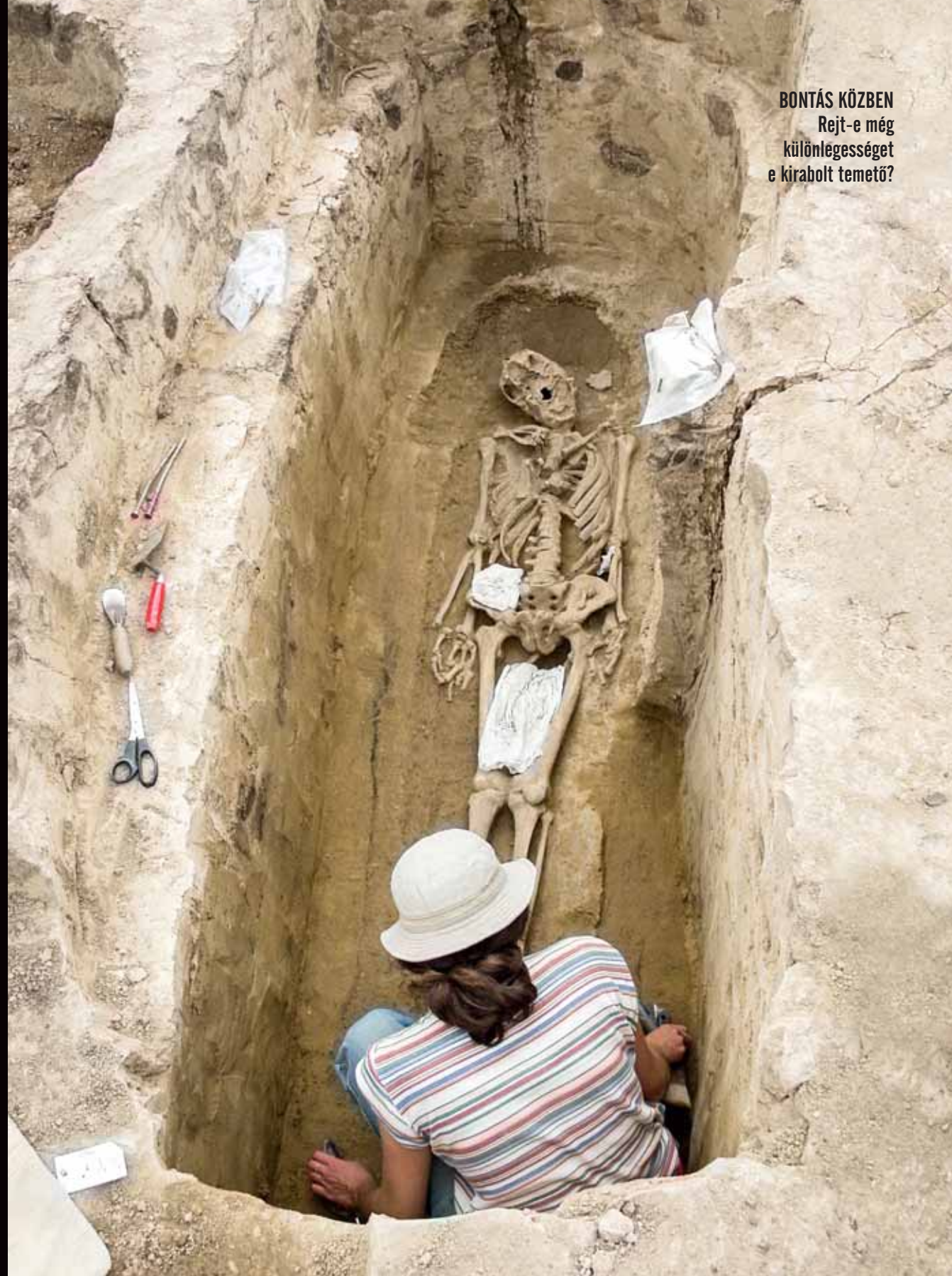
FOTÓ: RACZKY PÁL

2004 májusában, az ásatás egy szép, tavaszi napján sem történt ez másképp: egy újabb rablott sír... Ilyenkor persze az eljárás nem változhat: éppúgy ki kell bontani és dokumentálni a jelenségeket, mintha az évszázad leletét találtuk volna meg.

A csontváz kusza összevisszaságban a gödör egyik felébe halmozva, a rablójárat nyomai a sír másik végében – mindez nem sok jót ígért, de a lelkesedés még kitartott: hátha hátrahagytak valamit a rablók?! A bontást egy ügyes kezű restaurátor végezte, nemhiába. Egyszer csak, valahol medence-tájékon (már amennyire egy feldúlt sír esetében ez megállapítható), nem várt érdekesség bukkant elő:

vöröses színben játszó, apró lapocskák. Az idő vasfoga és a bolygatás által meggyötört combcsontok között valószerűtlenül jó állapotban ott lapult összesen tizenhét, elsősre talán modern üvegszilánkra emlékeztető, fényes lapocska.

A kíméletes tisztítást fotó, rajz és egyre növekvő kíváncsiság követte – mi lehet ez? A lapocskákat a Nap felé fordítva, átlátszó, ibolyásvörös színük megkapóan élénk volt. Meg voltunk győződve, hogy egy kupac valódi, a megmunkálás nyomait is magán viselő ékköről van szó, amit figyelmetlenség vagy érdektelenség okán nem vittek magukkal a fosztogatók.

FOTÓ: MAKÓ MÁTÉ

BONTÁS KÖZBEN
Rejt-e még
különlegességet
e kirabolt temető?

A GRÁNÁTEGYÜTTES
TARTALMAZÓ
BOLYGATOTT,
RABOLT SÍR

Izzó széndarabkák

De honnan e meggyőződés? A vékony, vöröses kövecskék a korszak kutatóinak régi jó ismerősei. A népvándorlás kori Európából származó régészeti leletek egyik leglátványosabb csoportját finom kivitelű ötvöstárgyak alkotják. Közülük is kitűnnek a nemesfém-ből készült, különféle ékkövel díszített, sokszínű ékszerek és viseleti elemek, melyeken a berakások vörös színe dominál.

Carbunculus, vagyis izzó széndarabka – gepida kori elnevezésüket nem ismerjük, de az ókorban így hívták azokat a díszítésre szánt, átlátszó, vörös ásványokat, melyeket esztétikai és kereskedelmi értékük elismerésével ma a drágakövek közé sorolunk. A carbunculus név több ásványfajt is magában foglal (pl. rubin, spinell, gránát), melyek megkülönböztetése magas szintű ásványtani ismeretek híján meddő vállalkozás, az antik világ tudósai nem is erre törekedtek. Számukra az értékes kövek pótlására, hamisítására szánt, hasonló színű üveg azonosítása jelentette a kihívást!

A korabeli tudományos álláspontot Caius Plinius Secundus, a Kr. u. 1. században élt polihisztor tollából ismerjük. Az enciklopédista tapasztalata szerint a hamisításnál nem volt „nyereségesebb csalárdság” – hozzátehetjük: már az ókorban sem...

Használatuk idején az ötvösmunkák mesterségesen előállított berakásai nem igazán tértek el a természetesekektől, persze e kettőt ma már nem nehéz megkülönböztetni. A földben töltött évszázadok, évezredek nem telnek el nyomtalanul az üveg életében. Mállásuk folyamán egykori színük és fényük alaposan megkopik. Így mi sem szemlélteti jobban a drágakövek értékességét: az izzó széndarabkának becézett ásványok ma is változatlan ragyogással viszonyozzák az évezredek sötétség után rájuk vetült első fénysugarakat. Ennek lehetünk hát tanúi a hajdúnánási sír esetében is, de a történet korántsem ér itt véget. Kérdések sora vetődött fel a leletekkel kapcsolatban. Milyen ásványról van szó? Hogyan munkálták meg a nyersanyagot? Miért nem foglalták be őket?

GRÁNÁTLAPOCSKÁKKAL BERAKOTT, KÉSŐ 5. SZÁZADI ÖTVÖSTÁRGYAK OROSRÓL – tör markolatának díszverete és függesztőszíjának csatja. A korabeli kézművesmesterségek között az ötvösség az egyik legmagasabb szintű technológiai tudást és legösszetettebb szervezeti háttérrel igénylő ágazat volt. Kiterjedt kereskedelmi kapcsolatokat, drága alapanyagokat, bonyolult technológiai eljárásokat tett szükségessé

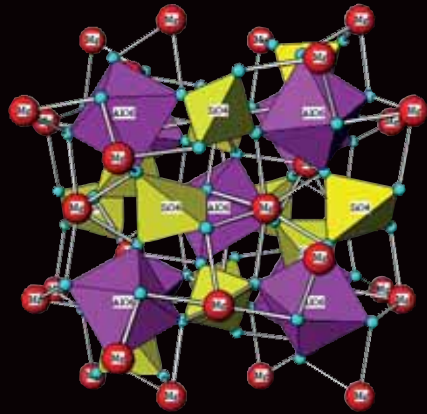
FOTÓ: MAKÓ MÁTÉ

FOTÓK: HORVÁTH ESZTER

SOUS-VIDE GRÁNÁT, AVAGY MIÉRT KERÜL A GRÁNÁT VÁKUUM ALÁ

A pásztázó elektronmikroszkóp működési elve nagyon hasonlít a hagyományos optikai mikroszkópéra, azzal a fő különbséggel, hogy itt irányított fény helyett jól fókuszált elektronsugár pásztázza végig az előzetesen vákuumba helyezett minták felületét. Elemzéskor a besugárzott elektronok kölcsönhatásba lépnek a mintában lévő atomok elektronjaival, melyek ennek folytán különféle jeleket bocsátanak ki, köztük a mintát felépítő kémiai elemekre jellemző (karakterisztikus) röntgensugárzást. A felfogott jelek leolvasásával azonosíthatjuk a vizsgált anyag kémiai elemeit, és kiszámolhatjuk az egyes elemek mennyiségét. A hajdúnánási gránátokat az ELTE Közettan-Geokémiai Tanszékén elemezték

Az újból napvilágot látott vörös lapocskák kíséretükkel együtt „felkerekedtek”, hogy hosszabb-rövidebb ideig különféle laboratóriumokban „vendégeskedjenek”. Anyagvizsgálatuk ideális feltételek mellett kezdődhetett el. A foglalatlan állapot hatalmas előnnyé vált, hiszen ötvöstárgyakba foglalt társaiktól eltérően e tizenhét kövecskét közvetlenül lehetett tanulmányozni. Ezzel együtt különleges bánásmódban volt részük – régészeti leletekről lévén szó, a roncsolással járó eljárásokat kerülni kellett. A megfelelő fizikai és kémiai elemzéshez szükséges műszerek bevetéséről egy, a régészeti leletek iránt érdeklődő geológuscsoport gondoskodott.

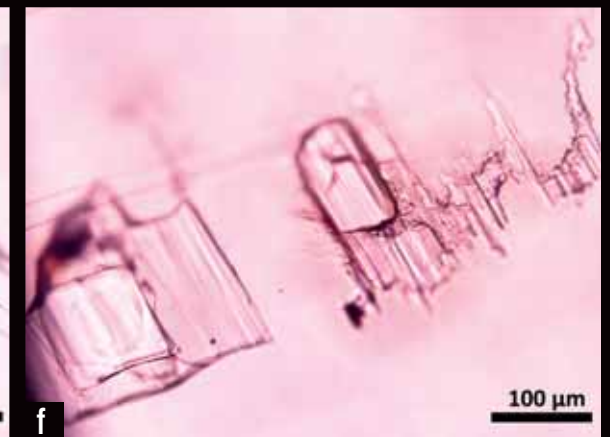
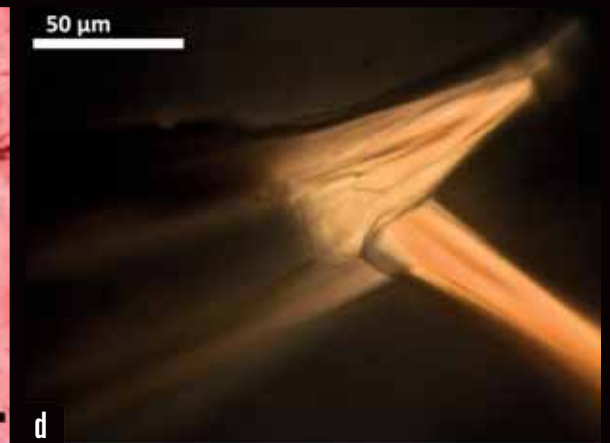
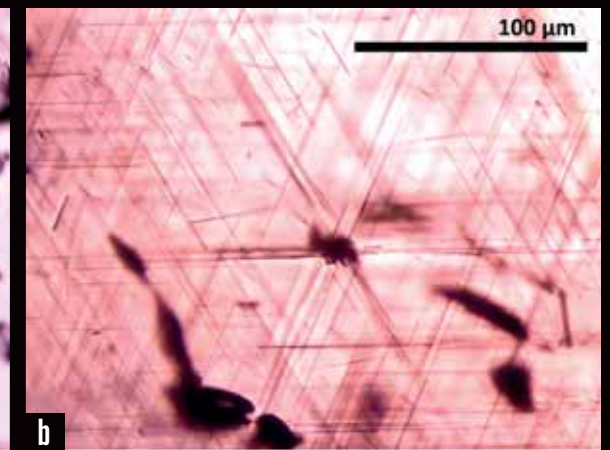
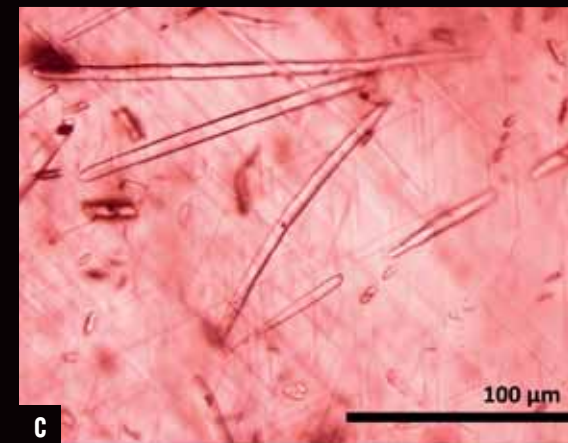
LELETEGYÜTTES A HAJDÚNÁNÁS-FÜRJ-HALOM-DŰLŐRŐL félkész és foglaltakra kész gránátokat egyaránt tartalmaz

FOTÓK: HORVÁTH ESZTER

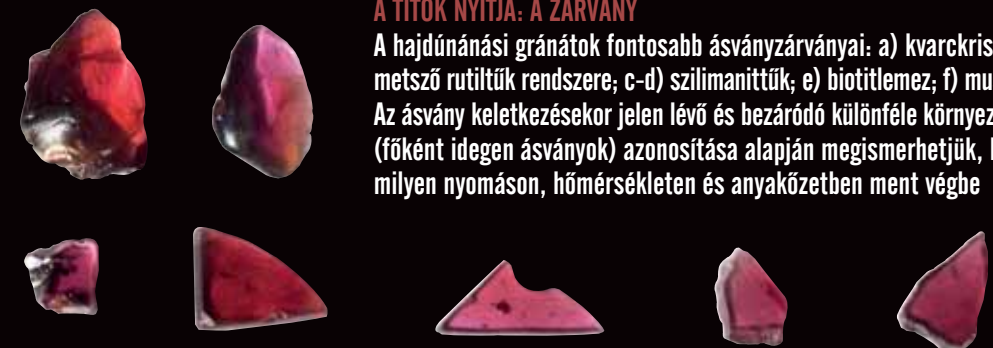
Mikroszkópközeli élmények

Fénymikroszkópi nagyításnál egy merőben új világ tárul a szemünk elé: az 1-2 milliméter vastag lapocskákat átvilágítva káprázatos színekkel és formákkal találkozhatunk. E mikrovilágban az alig néhány tizedszázadmilliméteres zárványok is monstrumként hatnak. Formai és fénytani tulajdonságaik alapján a zárványok többsége könnyen azonosítható volt, ismeretükben viszonylag hamar kiderült: a vörös lapocskák gránátok! Ám, ahogy ez a kutatásban rendszerint meggesik, egy kérdés megválaszolása több újhoz vezetett. A gránát ugyanis egy igen elterjedt kőzetalkotó ásvány, mely sokféle geológiai környezetben megtalálható. Egyes változataikra az Északi-középhegységben vagy Erdélyben túrázva is rábukkanhatunk, de fontos lelőhelyekről tudunk a közeli

A TITOK NYITJA: A ZÁRVÁNY

A hajdúnánási gránátok fontosabb ásványzárványai: a) kvarckristály; b) egymást metsző rutiltűk rendszere; c-d) szilimanittűk; e) biotitlemez; f) muszkovitlemezek. Az ásvány keletkezésekor jelen lévő és bezáródó különféle környezetmaradványok (főként idegen ásványok) azonosítása alapján megismerhetjük, hogy a képződés milyen nyomáson, hőmérsékleten és anyakőzetben ment végbe

A GRÁNÁTALMAMAG-SZÍNŰ KARBUNKULUS

A mai is használt gránát ásványnevünk középkori eredetű, írásos formában a 13. század közepén született. A gránátcsoportot különböző kémiai összetételű, de azonos rendszerben kristályosodó és azonos alakú, ún. izomorf ásványok elegykristálysora alkotja. Kémiai összetételüket tekintve szilikátok. Tiszta gránátvegyületek helyett a természetben a csoport tagjainak elegye van jelen. Az elegyedési lehetőségek alapján két sort lehet felállítani: a piralpsit-sort (pirop, almandin, spessartin) és az ugrandit-sort (uvarovit, grosszulár, andradit). Az ismert keverék ásványok elnevezésüket a bennük domináló vegyületek alapján kapják

A SZARMATA KORI TELEP ÉS A GEPIDA KORI TEMETŐ TALÁLKOZÁSA A FELTÁRÁS FELSZÍNÉN, a jobb alsó sarokban egymás mellett sorakozó sírgödörökkel. A keleti germán gepidák a Visztula vidékéről származtak. A történeti források szerint a 3. század utolsó harmadában jelentek meg először a Kárpát-medencében, meghatározó szerepüket közel száz éven át, az 5. század utolsó harmadától a 6. század középső harmadáig lehet kimutatni hazánkban. Hatalmi központjaikat fokozatosan építették ki a Tisza-vidék, valamint a mai Erdély és Szerémség területein

A FÉLMILLIÁRD ÉVE képződött gránátok és lelőhelyeik „útja” a kőzetlemezmozgások során

Csehországban és az Alpokban is. Az ókorból és a kora középkorból fennmaradt írásos források alapján viszont egyaránt érkezhettek az Ibériai-félszigetről, Észak-Afrikából, Kisázsziából vagy akár Dél-Ázsiából is. Menthetetlenül kíváncsiak lettünk: vajon a 400-as évek végén honnan és hogyan kerültek a drágakő-minőségű gránátok a hanyagul kirabolt Tisza-vidéki sírba?

Ideálisnak éppenséggel nem nevezhető körülmény, hogy az esélyes gránátlelőhelyek egykori használatáról semmilyen régészeti jelenség nem tanúskodik. A tisztánlátáshoz így a geokémiai elemzések vittek közelebb. Meg kellett határozni a gránátok kémiai összetételét, s a kővecskéket vákuumban, pásztazó elektronmikroszkóppal vizsgálva megtudhatuk: gránátjaink többsége vasban gazdag, vagyis az almandinok közé sorolható, csupán két lapocska képviseli a vasban és magnéziumban is gazdag pirop-almandin elegykristályokat. A zárványkép és a vas-, magnézium-, kalcium- és mangánionok aránya együttesen mutatott arra, hogy az ásványi nyersanyag képződése metapélit forrásközetben, közepes, illetve erős metamorfózis során, többségében közepes nyomáson ment végbe.

Kétségkívül jelentős előrelépés a geológiai lelőhely behatárolásához, ám a hasonló módon keletkezett gránátok elterjedtsége miatt még mindig nem elegendő. Ezt követően kalandos expedíciókra indulhattunk volna, hogy az Óvilág egyes gránátlelőhelyeiről összehasonlító anyagot gyűjtsünk. A szélesebb körben elvégzett nemzetközi vizsgálatoknak köszönhetően azonban mindez ma már a

szakirodalmat böngészve, akár a karosszékben kényelmesen hátradőlve is elérhető. A legfrissebb adatok alapján az európai lelőhelyeket ki lehetett zárni: az eredmények ehelyett egészen egzotikus területekre vezettek.

Egy geológiai csavar és a talány megfejtése

A kémiai összetételből kiindulva, az almandinok legvalószínűbben dél-indiai eredetűek, míg a pirop-almandin elegykristályok Srí Lanka-i lelőhelyekről származó gránátokkal állnak szoros rokonságban. Mi az oka az enyhén érezhető bizonytalanságnak? A természettudományok lehetőségeit kimerítve szembesülnünk kell emberi kicsinységünkkel. A tenyerünkben tartott gránátok kb. félmilliárd évvel ezelőtti képződése óvatosságra int: a kőzetlemezvándorlások következtében Földünk kontinensei ma egészen más képet festenek, mint akkoriban. A lapocskák nyersanyagának keletkezésekor ugyanis a mai Dekkán-vidék és Srí Lanka egy egységet képezett Kelet-Afrika térségével. Sőt, közös geokémiai „ujjlenyomatuk” van. A zárványkép és kémiai összetétel nem mutat értékelhető különbséget az egyes területek között. Mindez azt jelenti, hogy a geológiai adatokat nézve a rabolt sír gránátjai Kelet-Afrikából vagy Madagaszkárról is származhattak. Önmagában tehát sem a történeti, sem a geológiai források nem döntik el az eredetkérdést. De vessük csak össze a kettőt!

Európa és a Hinduszáni-félsziget közötti távolsági kereskedelem először a Római Birodalom idején vált meghatározó gazdasági és kulturális tényezővé. Augustus és Tiberius császár idején (Kr. u. 1. sz.) már jól szervezett kereskedelmi hálózat kötötte össze az Óvilág központjait, ezek egyike az India délkeleti partján fekvő Arikamedu városa (a mai Pondicherry közelében) volt. A térségből származó leletek jól tükrözik az antik Róma hatását a helyi kultúrára, iparra, gazdaságra, a történeti források pedig részletesen beszámolnak az itteni luxustermékek vízi és szárazföldi szállításáról, római felhasználásáról.

Laksmi ábrázoló elefántcsont faragvány Pompejiből

Muzsikust ábrázoló indiai csontfésű töredéke Gorsiumból (Tác)

Indiában talált, Augustus-kori, bevágott érme

Arikamedunál előkerült római kerámiatöredék

AZ ÓKORI RÓMA ÉS INDIA KERESKEDELMI KAPCSOLATÁRÓL TANÚSKODÓ RÉGÉSZETI LELETEK

Forrás: Székely Melinda: Kereskedelem Róma és India között. Szeged, 2008

A vízi útvonalokról egy 6. században élt kereskedő úti beszámolójából is tájékozódhatunk. Keresztény Topográfia című művében Kosmas Indiokpleustes pontos földrajzi leírásokat ad India, Trapobana (vagyis a mai Srí Lanka) és Etiópia főbb kereskedőhelyeiről. A hajdúnánási lelőhellyel közel egykorú forrásból fontos ismereteket szerezhetünk a korabeli drágakő-forgalomról is. A dél-indiai Caber városából (ma Kávéripattnam) alabandenumot szállítottak a mediterrán területek központjaiba, mely valószínűleg azonos a ma almandinként ismert gránátváltozattal. Hasonló írásos és tárgyi bizonyítékok sem Kelet-Afrikából, sem Madagaszkárról nem állnak rendelkezésünkre.

Az egyes módszerek és eredmények tehát külön-külön nem, egymással kiegészítve viszont választ adnak. Míg a régészeti-történeti források

körét a geológiai adatok, addig a geológiaiakat a régészeti-történeti adatok szűkítik le. A két adathalmaz metszéspontjában egyedül Dél-Ázsia szerepel. Biztosra vehetjük: a rablott sír gránátjai innen származtak.

A több ezer kilométerről érkező ékkövek egy kollekción önálló darabjai lehetnek. Foglalatlan állapotuk mellett erre utal az is, hogy különböző mértékben megmunkáltak és formailag sem illenek össze. Legutolsó tulajdonosuk lehetett akár kereskedő, kőfoglaláshoz értő kézműves vagy jószerével bárki, aki ékköveket gyűjtögetett, talán egy szép ékszerhez.

Meg kell barátkoznunk a gondolattal: ismeretünk töredékes. A Hajdúnánáson feltárt, világjárt gránátok történetét elmesélő kirakójáték néhány darabját valószínűleg már sohasem találjuk meg... ☹

Sok a kérdés? Még több a válasz!

Webshopunkban az Okoskönyveket 10-35% kedvezménnyel és ingyenes kiszállítással vásárolhatja meg. www.hvgkonyvek.hu

SIKOLY

A TÓ PARTJÁN

⊕ SZÖVEG: SZILASI ILDIKÓ HERMINA, KÉP: LANTAI-CSONT GERGELY

A KONGÓI „ZSÁKOSOK”

„Kongóban minden lehetséges!”

– tartja a mondás, és aki valamelyest kiismeri magát a közép-afrikai országban, jól tudja, hogy ez így igaz. A 70 milliós lakosságú, Magyarországnál 25-ször nagyobb alapterületű Kongó roppant izgalmas helyszín. Az Afrika-járók is egyetértenek abban, hogy más, mint a környező országok.

„Vadhajtás”: hangos, kaotikus, lüktető, rendkívül ingerdús környezet.

2004 óta rendszeresen visszatérek ide, összesen több mint két évet töltöttem már itt, de nem telhet el nap anélkül, hogy este ne hangozzon el:

„Nem fogod elhinni, mi történt ma!”

Minden nap egy megismételhetetlen, hihetetlen történetet hordoz, amely rendszerint a vallással, a spiritualizmussal, a természetfeletttel és a mágiával függ össze

Gyülekeznek...

A 10 milliós fővárosban, Kinshasában egymást érik az ébredési mozgalmak gyülekezeti helyei. Bár pontos, hivatalos nyilvántartás nem létezik, csak a fővárosban több mint 700 protestáns gyülekezet működik. Kis túlzással minden utca a kiszuperált flakonokból, növényi magvakból készített, fanyelű csörgők, a tshakutshakuk hangjától és dobszótól hangos. „Hallelujah! Amen! Nzambe Malamu!” – zengi minden tágas belső udvar vagy terem. Egy karizmával és jó retorikai érzéssel megáldott lelkipásztor, átlátszó műanyag szószék művirágdíszítéssel, néhány szék vagy fapad. Ez az instant kongói kiségyház receptje. A gyülekezet falán, a kerítés oldalán vagy az utcán cégtábla hirdeti a szolgáltatásokat: boszorkányűző szertartás, gyógyítás, jövőmondás. A szolgáltatásokért persze fizetni kell. A tarifa nem fix, ki-ki a maga lehetőségeihez mérten járul hozzá a gyülekezet fenntartásához.

„Minél nagyobb a szegénység, annál fontosabb a hit!” – tartják a gyüle-

Egy karizmával és jó retorikai érzéssel megáldott lelkipásztor, átlátszó műanyag szószék művirágdíszítéssel, néhány szék vagy fapad. Ez az instant kongói kiségyház receptje.

ZSÁKOSOK EGY CSOPORTJA TÉR VISSZA A FALUBA A TÓTÓL, SZEÁNSZ UTÁN

Bár teljes egyszerűségben élnek, és hamuval tisztálkodnak, mégis rendezett és tiszta benyomást keltenek a szerzetesek

BÁR JÓVAL KEVESEBB FÉRFIT LÁTNI, MINT NŐT, a férfiak fontos feladatot látnak el a közösségben: ők őrzik Mbanza Nzambi kapuját, illetve végeznek minden, komoly, fizikai tevékenységet (jobbra)

kezetek fontos, szociális és összetartó szerepéről. Az sem mellékes, hogy mozi, színház és más szórakozási, kikapcsolódási lehetőség híján e közösségek fontos találkozási pontot, teret is jelentenek, ahol barát-ságok és kapcsolatok születnek, és sok információ cserél gazdát.

Kongót igen mélyen áthatja a spiritualizmus, és a különböző vallásoknak se szeri, se száma. Az iránytaxiban, a szabónál vagy a fodrásznál szinte mindennapos dolog boszorkányságról hallani: arról, hogy kivel, hogyan történt boszorkányeset és a lelkipásztorok milyen boszorkányűző praktikákat és tisztítószertartásokat alkalmazzanak. A gyülekezetekben a tanúságtevők történeteit is megszoktam: korábban rákos, AIDS-beteg emberek újságot kaptak hittársaiknak, hogyan gyógyultak ki betegségükből a hit és ima ereje – néhol pedig a gyógyító erővel rendelkező prédikátor – által. Belső-Kongó eldugott falvaiban a fétisszertartásokat is megismertem, közelebb kerültem a mágiához, a varázsláshoz és ahhoz az elképzeléshez, amely szerint a nappali, látható léttel párhuzamosan egy éjszakai, láthatatlan világ is létezik, amely sok kongói ember számára éppoly valóságos, mint maga az élet. Ám az, amit a hamuban fürdő zsákosoknál átélünk, minden korábbi tapasztalatomat felülmúlta.

Kongót igen mélyen áthatja a spiritualizmus, és a különböző vallásoknak se szeri, se száma. Az iránytaxiban, a szabónál vagy a fodrásznál szinte mindennapos dolog boszorkányságról hallani.

Tapogatózunk. Mítosz vagy valóság?

A Kinshasai Egyetem előadójától és Cedric Gerbehaye belga fotóművésztől hallottam először az Alsó-Kongó megyében élő szektáról. Úgy tartották, a tagok „zsákruhában járnak, hosszú szakállt viselnek, testüket pedig fehérre festik”. Ennyi volt az összes információ a titokzatos közösségről. (Illetve még egy adalék: Matadi és Kinshasa között, az autóúttól távol, egy kis faluban élnek, látogatókat pedig csak ritkán fogadnak. Szokásaikról, életmódjukról, hitelveikről alig tudni valamit.) Így a Magyar László nyomait kutató utunk (l. *A Földgömb 2012/9 lapszám*) végeztével a Kongó folyó deltavidékére indultunk, hogy saját szemünkkel győződjünk meg a misztikus szekta létezéséről.

Ám nem tudtuk, hol a falu, senkit sem ismertünk a közösségben, ráadásul hívatlan vendégek voltunk. Csak a jó szerencsében és az általános vendégszeretben bízhattunk. Helyi segítőknek, Richard Pobát kértük meg, próbálja megtudakolni a helyiektől, merre van a titokzatos szekta táborhelye, és segítsen bepillantani a „zsákosok” életébe.

**A KÖZÖS IMA ELŐTT
A HÍVEK A KÖZÉRDEKŰ
INFORMÁCIÓKAT
ÉS KÖZLEMÉNYEKET
HALLGATJÁK
A Matondó
ünnepre készülvén
sok a teendő,
a nők felelősségi
körök és szervezési
feladatok szerint
alkotnak csoportokat**

**A zsákos szerzetesek is az egyház
tagjának számítanak, de ők
életüket teljes alárendeltségben
és bűnbánatban töltik.**

**A PURITÁN EGYHÁZ
KEVÉS ESZKÖZT HASZNÁL
Trombitászó hívja össze a
szerzeteseket a gyüleke-
zeti alkalomra (jobbra)**

A Kinshasa felé vezető útról letérve, a rossz földúton még több mint egy órán át vezetünk, míg a falu feltételezett helyére érünk. A célban táskák mellett ücsörgő és világoskék kendőt viselő asszonyokat találunk, zsákos szerzetesek viszont sehol. Kiderült, hogy a kék kendősök a Szentlélek Unió Keresztény Egyháza mozgalom követői. A zsákos szerzetesek is az egyház tagjának számítanak, de az életüket teljes alárendeltségben és bűnbánatban töltik. Ők a legszűkebb mag, akik sosem hagyják el Mbanza Nzambi falut, amelynek földje – hitük szerint – szent.

Egy kék ruhás férfi alaposan kikérdez, majd hosszan imádkozik. Végül int, kövessük! Egy fából eszékabált kapuhoz érünk, amelyet bizarr külsejű férfiak őriznek. Átengednek, mi pedig egy különös világba, Mbanza Nzambiba, Tata Ngonda szerzeteseinek önálló falujába lépünk.

A kunyhók és a falu jellege nem különbözik a környékbeli településektől. Az asszonyok maniókát törnek, fejük tetején rózsét cipelnek. Főznek.

Az áthaladó terepjáró zajára és a két európai látványára mindenki felkapja a fejét. Külsejük miatt lehetetlen nem megbámulnunk őket: durva kávézsákból készült, uniformisszerű öltözetet viselnek, bőrük fehér színű a hamutól. Egy kőháznál két szektatag fogad. A nő különösebb intermezzo nélkül szenvedélyes énekbe, majd heves imába kezd. Közben szemét gyakran összeszorítja, az esdeklés ritmusa, hangjának erőssége és a könnyörgést kísérő gesztikuláció különös dramaturgiát kölcsönöz fohászában. Az ájtatoskodás lassan elcsendesül, majd egy férfi fordul hozzánk: franciául és angolul köszönt, ám a beinduló beszélgetésnek hamar véget vet. Mivel nem egyeztetünk a közösség vezetőjével, és nem kaptunk engedélyt a falu meglátogatására, arra kér, néhány nap múlva térjünk vissza újra.

Tata Ngonda sektája

Távozásunk után Mbanza Zambi bezárult, mi pedig több kérdéssel távoztunk, mint amennyivel érkezünk: kik ők, és miért élnek így? A szerzetes – nyelvtudása okán – csakis tanult ember lehetett. Nyájas és udvarias modora az etikett ismeretéről árulkodott. Bár megjelenése meglepő volt, hiszen saját bevallása szerint 23 éve nem fürdött vízzel, mégis tiszta és rendezett benyomást keltett. Az egész faluból harmónia áradt, ám egyszerre volt félelmetes és kellemes.

Mindenféle elégedetnek tűnő, mosolygó, kedves, udvarias emberekkel találkoztunk. A hívők ugyanis azon igyekeznek, hogy jellemüket a vallásalapító Tata Ngonda Wasilwáéhoz csiszolják, aki egyszerű emberként élte életét Kinshasában, mígnem 1982-ben álmot látott. Isten ekkor hívta szolgálatra: Kongó és az emberiség megmentőjének nevezte, és spirituális hatalommal ruházta fel. Az álmom után Tata Ngonda élete fordulatot vett. Elhagyta a fővárost, és 120 km-re zarándokolt, ahol egy kietlen tájon falut alapított: Mbanza Nzambit. A teljes bűnbánat és istenkeresés részeként zsákruhát öltött és hamut

„És orczámat az Úr Istenhez emelém, hogy keressem őt imádsággal, könyörgéssel, böjtöléssel, zsákban és hamuban.” (Dániel próféta könyve, 9:3) A hamu a megtérés és bűnbánat kifejezője, amely lemossa a bűnöket, az Ószövetség és az ősegyház gya-

„És orczámat az Úr Istenhez emelém, hogy keressem őt imádsággal, könyörgéssel, böjtöléssel, zsákban és hamuban.” (Dániel Prófeta könyve, 9:3)

ÉRDES ZSÁKRUHA, KÉTKEZI MUNKA, TERMÉSZETKÖZELISÉG és napi három-négy óra közösségi ima teszi boldoggá ezeket az asszonyokat

(balra lent)

A hamu a megtérés és bűnbánat kifejezője, amely lemossa a bűnöket, az Ószövetség és az ősegyház gyakorlatában a böjt jele.

korlatában a böjt jele. A zsák – kikongó nyelven a nkoto – viselése pedig új vallási mozgalmat indított be: a ngondizmust. A ngondisták a zsákruhát a gyász, a megbánás, az emberi lét elhagyása jelének tekintik. Naponta, háromóránként szenvedélyesen, legalább egy órát imádkoznak, és kemény fizikai munkával, elsősorban földművelés-

sel termelik meg szükségleteiket. Tata Ngondára mint istenükre, a „szentlélek földi reinkarnációjára” tekintenek.

A külön istenfélő megtérése után szigorú szerzetesi életet élt: böjtölt, prédikációkat tartott, másokon segített. Kitartó útkeresése és vallásos, tiszta életmódja követőket vonzott. Az első hónapban ötszáz, majd ezren csatlakoztak hozzá. A becslések szerint egyháznak ma 120 000 követője van. A misztikus kongói gyülekezet, amelyet a kereszténység és a sajátos afrikai elemeket vegyítő, úgynevezett negritude-mozgalom keverékeként tartanak számon, az országhatáron túl is elterjedt. Bár Tata Ngonda 2004. január 25-én elhunyt, és örököse sem maradt, mozgalma azóta is virágzik.

Mbanza Nzambiban a zsákosok a többségi társadalom fürkésző szeméitől távol gyakorolhatják vallásukat. Bár elvonultan élnek, spirituális hatalmukat szívesen megosztják a messziről érkezettekkel, hogy a Tata Ngonda által megszentelt tó vizénél gyógyulásra leljenek. Minden év októberében Matondó néven össznépi zarándoklatot szerveznek: ekkor bárki részesülhet a Tata Ngonda által az utókorra hagyott áldásban.

A ZSÁKOSOK CSAK BIZONYOS SZERTARTÁSOKKOR ÉRINETKEZHETNEK A SZENT TÓ VIZÉVEL Matondókor több ezer „civil” érkezik ide, mert hiszik, a víz meggyógyítja betegségeiket (lent)

**A GYÜLEKEZETI VEZETŐ
AZ ELSŐ, AKI KIABÁLÁSBA KEZD,
MAJD TRANSZBA ESIK**
Arca mindvégig kifejezi intenzív,
belső érzelmeit

**AKI FELFELÉ FORDÍTOTT
TENYÉRREL IMÁDKOZIK,
könnyebben befogadja a
Szentlelket, és spirituálisan
is nyitottabb** (jobbra)

Bár gyűltek az információk, továbbra sem hagyott nyugodni a kíváncsiság: vajon a 21. század elején miért döntöttek úgy ezek a fiatal nők és férfiak, hogy e nélkülözéssel teli, nehéz és kényelmetlen életutat válasszák? Mi lehet a zsákosok titka?

Révület a tó partján

Nemsokára eljött a vasárnap, így visszatértünk Mbanza Nzambiba. A közösség vezetője, Tata Ngonda nyugati öltözetet viselő fivére mellénk adott egy szerzetest, akinek meghagyta, hogy vigyen körbe bennünket a faluban.

Hosszú sétát teszünk. A falu kietlen, szinte üres. Óriási hőségben gyaloglunk, órákig tartó tiszteletköroket futunk, és egy teremtt lélekkel sem találkozunk. Mint később kiderült, útvonalunkat alaposan megtervezték, nehogy véletlenül meglássuk a zsákosok közösségi szeánszát a szentelt vízű tó partján, ahol majd' száz, többségében női szerzetes gyűlt össze.

Am végül mégis részesei lehettünk a rítusnak, és a résztvevők egyike, Jacqueline, egy szép arcú, húszas évei elején járó lány elmesélte történetét. Harmadévesen hagyta ott a Kinshasai Egyetemet, ahol gyógyszerésznek tanult. Visszatérő álmok gyötörték: a zsákosok dalait énekelte és zsákruhát hordott. Egy kinshasai lelkész tanácsolta szüleinek, küldjék el Tata Ngondához, mert szolgálatra hívta.

A misszió minden hívőnél máshogy kezdődik, és eltérő ideig tart. Jacqueline-nál immáron két éve. Sem szülei, sem barátai nem értik, mi történt vele. Párizsban élő nővére sokat kérlelte, hagyjon fel ezzel az örültséggel, menjen hozzá, fejezze be ott az egyetemet. De Jacqueline nemet mondott: addig nem teheti, amíg nem végezte be a szolgálatot! Még nem jutott olyan mélyre önmaga lelkivilágának

***A misszió minden hívőnél
máshogy kezdődik, és eltérő ideig
tart. Jacqueline-nál immáron
két éve. Sem szülei, sem barátai
nem értik, mi történt vele.***

**A SPIRITUÁLIS
ÁTSZELLEMÜLÉS
erős koncentrációt
igényel** (jobbra lent)

megismerésében, ahonnan tovább tudná folytatni világi életét. Szüksége van az elvonulásra, és jól érzi magát Mbanza Nzambiban.

Jacqueline különös lelki nyugalmat, önbizalmat áraszt. Mi tartja itt, ezen a lehetetlen helyen? – tűnődöm. „Ezt nem lehet szavakkal elmondani – feleli. – Állj be közénk, és ha szerencsés vagy, átéled, amit mi is, és olyan boldog leszel, mint még soha!” A szertartásvezető trombitájának hangja szakítja meg, és szenvedélyes imádságba kezd.

Hangja egyre erősebbé, mozdulatai groteszkebbé válnak. Szeme fennakad, hangja sikoltássá lesz, majd örült futkározásba kezd a tó körül. A továbbiaknak viszont rejtve kellene maradni előttünk – el kell hagynunk a helyszínt. Ám még látjuk, hogy az imához egyre többen csatlakoznak. A nők

„Ezt nem lehet szavakkal elmondani – feleli. – Állj be közénk, és ha szerencsés vagy, átéled, amit mi is, és olyan boldog leszel, mint még soha!”

NEM CSAK IDŐSEK, FIATALOK IS CSATLAKOZNAK a szerzetesekhez, a sok lemondással és nélkülözéssel járó életúthoz (balra)

Még bő félóra múlva is remeg a térdünk, a szektatagok már nyugalmi állapotban térnek vissza a faluba, és az élet visszaáll a szokásos kerékvágásba. A tó melletti szeánsz nekünk sok, nekik napi rituálé volt csupán. A természettel harmóniában élő, nélkülöző, meditáló-imádkozó emberek a Tata Ngonda iránt érzett szeretet és imádat boldogságfelhőjében és Mbanza Nzambi falu biztonságos falai között folytatták útjukat, minket pedig még sokáig elkísért az asszonyok sikolya. ☺

először rángatózni kezdenek. Úgy fetrengenek a földön, mintha egy láthatatlan, óriás erő dobálná őket. Miután testük valamelyest megnyugodott, „nyelveken kezdenek beszélni”. Érthetetlen szövegeket kiabálnak torkukszakadtából – ám mindez rendszert alkot. Minket viszont kifelé siettetnek. Önkéntelenül vissza-visszanézünk, bár legszívesebben szabadulnánk a meg-rázó látványtól. Utoljára Jacqueline-t pillantjuk meg. Épp, amikor révületbe esik. Olyan erősek a görcsei, hogy két nő kell a lefogásához. Szeme fennakad, arca angyalivá válik: a transzállapotot éli át, azt az élményt, ami miatt muszáj itt lennie, amikor Tata Ngonda szelleme kommunikációs csatornaként használja testét, és a természetfeletti lény megnyilatkozik, s üzeneteket közöl vele. Mennünk kell. A hangok tovább erősödnek.

ÉNEK, MAJD RÉVÜLET
Az ima-szeánsz tapssal és az Istent magasztaló énekek harmonikus dalolásával kezdődik

HISTORIKUS AUTOMOBILOK A FÖLDRAJZ SZOLGÁLATÁBAN

⊕ SZÖVEG: SZIRMAI GÁBOR

1977. Mint az Auto Union chauffeurje, „becsokolok”. Mindez az ejtőtartányos, historikus autók beindításának első lépése. Gátásaimtól megszabadulva, feltépek mutatójammal a motorházfedelet rögzítő két, öntöttbronz rugós fület, majd a benzintartány ricnis sárgarézt csavarját eltávolítva, mély levegővel erős túlnyomást létesítek a porlasztó úszóházában, hogy a mindenféle uszadékot áttörhessen a gép vére. Pedig lenne visszatartó erő – többen is figyelnek: legalább öt „megmondóember”, három „nem azért mondom” bevezetőmondat-típusú feljelentőember, két álmatlan, már 80 dB hangerőn visítva üzemelő, előingerelt, koloratúrszoprán nyugdíjas lakó, valamint zord háztömbbuzalmik

A segéderők addigra már előkészítik a gőzlgő teáskannát. Tartalmának felkínálása a gép felé udvariassági gesztus, hiszen mindenki tudja, hogy a porlasztó forró teával melegítették. Az olajsűrűk kézi forgattyújának áttekerése, a motor indítókarral való előkurblizása, a frissen kiégetett gyertyák behelyezése után átkapcsolom a battériákat pár voltal magasabb feszültségre, majd étert spriccelek úti fecskendőmmel a hengerekbe. A bronz indócsappantyúhoz ugrók, s fohász nélkül (mert ez is idővesztés!) megpörgetem a fődinamót. A kipüffentőből hatalmas durranás hallatszik, a motorház alól bondor füstkarikák kigyóznak – hja, az előgyújtás karocskáját elfelejtettem...!

Néhány függöny elhúzását még észlelem az emeleti ablakok előtt, de újraindítok. Az 1938-ban gyártott gép motorjának bögését a kormány előtti két zsanéron tenyérnyire előre kinyitott szélvédőn keresztül analizálom. A mellő ülés helyére beépített, rádiócsöves „Telefunken” adóberendezés vibrátorának zümmögése lassan magasabb hangtartományba csúszik, ez figyelmeztet, hogy az anódfeszültség kondenzátora feltöltődött, a nagyfeszültséget jelző glimmlámpa piros kis fénypamacsa ugrálni kezd az elektródok között. Ily mód tudok néhány szót váltani 27 megacikluson az előrendőr-jelző, meg az utórendőrfelügyelő motorkerékpárosokkal az utca „tisztaságáról”. Az automobil indulhat Babilonba!

AZ ITALA, AZ EGYKORI NYERTES JÁRMŰ MÁSOLATA

az 1907-es Peking-Párizs-verseny centenáriumi emlékménétén, Belső-Ázsiában. 2007-ben negyedikek lettek (előző oldalpár)

LEHAJTHATÓ SZÉLVÉDŐ

Ez tette lehetővé a táj közvetlen szemléletét. Ma nemcsak a kényelemcentrikusság miatt hagytak fel e pazar megoldással, de azért is, mert az üveg teherhordó elemmé vált. Akkoriban a formatervezők kevesebb nyomást gyakoroltak a tervezőkre

Heroikus hőskor

Az indítás sok tucat műveletéből kiemelt néhány szemelvény némi képet ad arról, hogy egy historikus járművel milyen jellegű műszaki (és rendőrszervi) nehézségekkel kell megküzdeni még akkor is, ha nincs semmi üzemzavar. Bár a géppel egy évig heroikus küzdelmet vívtam, csak részsikert értem el, mindössze a Fekete-tengerig jutottam. Noha a felsült világutazások történetének megírása nagyon csábító és a sokszor kapitális baklövések miatt humoros feladat, mégis ügyünk tekintetében sokkal fontosabb megvizsgálunk, mint jutottam ezen elmeborult vállalkozásra.

A krónikus pénzhány, meg a historikus gépek szeretete miatt vásároltam meg az akkor negyvenéves Auto Union gyártmányú automobilt. Az egyik gyári leírásban egy fotóra bukkantam: a járművet Mezopotámiában mutatta, ahová a gyár küldte próbára. Ekkoriban több gyár kísérletezett azzal, hogy gyártmányait nagy világutazásokkal tegyék próbára, illetve híressé. Esetemben a dolog kiváltképp szerencsétlenül sült el, hiszen a klasszikus autók majdnem mind jól átgondolt, javítható, túlméretezett szerkezetek, azonban a Trabant elődjét – azaz vergődésem tárgyát – ezek nem jellemezték. De mégis eljutottak vele Babilonba!

Milyen heroizmus kellett ahhoz, hogy egy útnak alig nevezhető ösvényen, a kéthengeres, a VW mellett másik népautónak szánt, elsőkerék-hajtású, hitvány 20 lóerős gépről kép készülhessen e távoli helyszínen! A Trabantnak legalább léghűtése volt, de az elődjének még a korai, fajsúlykülönbségű önáramlású vízköpeny vette körül a hengereit. E vízpumpa nélkül működő rendszereknél pedig – kiváltképp a trópusokon, sivatagokban, hegyekben, lassú menetnél – igen gyakran felforr a hűtővíz. No persze ez sem járt mindig bosszúsággal, hiszen az indulás előtti meredek, hegyi próbameneteknél a lejtő aljában törtem egy cső kukoricát, bedugtam a hűtősapka alá, s mire felértem a tetőre, pompás lakomához jutottam, egy csésze forró teával...

Az Aranykor útjain

Az automobilizmus aranykora (számomra 1910–1925 között) nagyjából egybeesett a gyarmatosítás végső korszakával, mely az utazások tekintetében soha vissza nem térő helyzetet jelentett. A gyarmatosítók érdekeiknek megfelelően kiépítették az úthálózatot, a nagyobb településeken távirtdák, postaállomások létesültek, az utazók biztonsága a mainál is jobb volt, a vasúthálózat mentén gépműhelyek voltak, a missziók területén kipihenhette magát az elcsigázott vezető. Mégis, a városokon túl, az európai fejlődés dinamizmusától távol még minden érintetlenül maradt. Az ipari turizmusra rátelepülők még nem rontották meg a világ felfedezését és egzotikumát. Nem voltak még mindenhol belépődíjak, és baksisfizetés sem (természetesen kivételt jelentettek a törzsfők). A megjelenő automobil – használójának – hatalmas rangot és lehetőséget adott. Rádásul az alig inflálódo aranyalapú pénzek óriási értéket képviseltek. Persze a konformizmus hívei joggal hördülnek fel: az utak általában burkolat nélküliek voltak, a transzkontinentális autók esetenként több száz liter benzint cipeltek, hotelek csak a nagyvárosokban működtek. Mégis azt mondom: az utazás katartikuma e korban érte el a csúcspontját.

A SIVATAGJÁRÁS KEZDETÉN – KESKENY „VIRSLI GUMIKON”

Később kisnyomású, ám széles gumikat használtak: így jobbak lettek a felfekvési viszonyok, nem kellett annyira „átgyúrni” a homokot azoknak, akik utálták betartani Almásy tanácsát: „Korán kell felkelni, amikor még a homok kicsit összeállt állapotú”

Történetünk szerzője a historikus világszemlélet és egy letűnt kor nagy pontossággal előállított gépészeti berendezéseinek rendkívül elszánt rajongója, ismerője és használója. Sajátos szóalkalmazása, nyelvtani megoldásai, az újmagyar kifejezések kerülése e fogyasztói világ előtti időhöz való ragaszkodását fejezi ki. Hiszen ő máig ebben él, ezt képviseli...

Szerkezeti alapok

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon a régi földutakon, MacAdam-féle útpályákon, vagy a sivatagi ösvényeken hogyan lehetett közlekedni a historikus gépekkel? Nos, ennek lehetőségei a régi autók általános szerkezeti elveiben rejlenek. A legfontosabb: a régi tervezők nem a piacra készítettek „terméket”, hanem egy életre építettek GÉPET.

Ha megnézünk egy historikus járművet, akkor nyomban feltűnnek a jókora kerekek, amik legyőzték a bukkanókat. Ha pedig tüzetesebben vizsgáljuk az első világháború előtti gépeket, még valamit észrevehetünk: a hátsó kerekek előtt a biciklikhez hasonlóan, ám mindkét oldalon lánc-hajtást találunk. Ez a már száz éve túlhaladt megoldás az autózás korai időszakában mégis rendkívüli előnyököt jelentett a régi, bakhátas utakon: a jármű szabad tengelymagassága úgy nőtt meg, hogy a súlypont változatlanul alacsonyan maradt, hiszen a tengelyközépre később (ma is) beépített differenciálmű alja nem vert bele a rossz út arasznnyira kiálló köveibe! Emellett a fogaskerekek terhelései a törtrészekre csökkentek így, azaz nem törtek el. Ám a lánc állandó karbantartást igényelt: feszíteni, grafitozni, tisztítani kellett.

A legtöbb jármű elejére jól láthatóan kinyúlt az általában elnyúlhatatlan, hengerelt, szegecselt alváz, ami a legkritikább esetben tört szét, de akkor is javítható volt. A tengelyek akkor még átértek az egyik oldalról a másikig – ma csak a komoly teherautóknál tanulmányozhatjuk e robusztus és klasszikus megoldást, egyébként kényes, lengőtengelyű autók láthatóak közútjainkon. Minden klasszikus autón vannak vonóhorgok, amikkel elakadás esetén cibálni lehet a gépet. Ma ezt valamiért szégyenlik a tervezők, ahogy szemérmesek a csavarokat illetően is: napjaink járművein nincsenek látható csavarok. A régiek azonban gondolkodtak: ha valami van, az el is romlik, tehát javítani is kell!

Márpedig minden javításhoz szét kell szedni a gé-

pet, ami legcélszerűbben az évszázadok óta bevált csavarral történhet, nem pattintott fülekkel.

A veterán járművek sokszor elromlanak, de a javítás a legtöbbször lehetséges. Nem kellett hozzá számítógép, vagy erre berendezett szakszerviz. A historikus motorkerékpárok, autók, repülőalkatrészei többnyire egy falusi kovácsműhelyben is kikovácsolhatók, esetleg szükség esetén újraönthetők az országút mentén. Persze csodák nincsenek: egy jó dugattyútörés azért erősen visszavet egy utazást... Graetz 1907-ben egy Benz géppel kívánta átszelni hosszában Afrikát. Egy balul sikerült folyami átkelésnél hirtelen víz kapott a forró henger és elrepedt. Hősünk majdnem agyonlőtte magát elkeseredésében, végül azonban lefogták, de a hosszú javítás miatt három hónapi vergődés után tudott csak továbbmenni. És ennél az utazásnál is keserű percek okozott a benzinhiány, mint oly sokszor akkoriban; 5 hétig tartott a benzin beszerzése, ezalatt az elmeelhajlott, de általam mélyen tisztelt vállalkozó békákat fogyasztott, hozzá desszertként sáskát. Útja két évig tartott Dar es Salaamtól Swakopmundig.

Ám, hogy egy kicsit eltávolodjunk az autóktól, de még a gépeknél maradunk: amikor az I. világháborúban egy magyar tengeralattjárón elfogyott az olaj, gyorsan lőttek egy olívaolajat szállító hajót, majd a hordókat átféjtve mentek tovább. A motor azonban mégis besült. Nem estek kétségbe, elkaptak egy karavánt a sivatag szélén, majd ruháikba bújva bementek Bejrútba, ahol loptak egy öntöttvas villanypóznát, feltörtek egy esztergályosműhelyt, s reggelre már az új dugattyúgyűrűkkel pöfögtek hazafelé, Cattaróba. Vajon ma lenne ennek realitása egy turbófeltöltős motornál?

A régi autók lemezrugói persze eltörtek, ahogy a gép gödörbe esett. Ám időlegesen ez is javítható: kaucsukból, rongyokból, deszkából, szíjakkal is készíthető pótlás. Beszéltem olyan világháborús sofőrrel, aki motorkerékpárjával úgy jött haza, hogy ellőtték a porlasztóját, s párologtató porlasztót készített konzervdobozból.

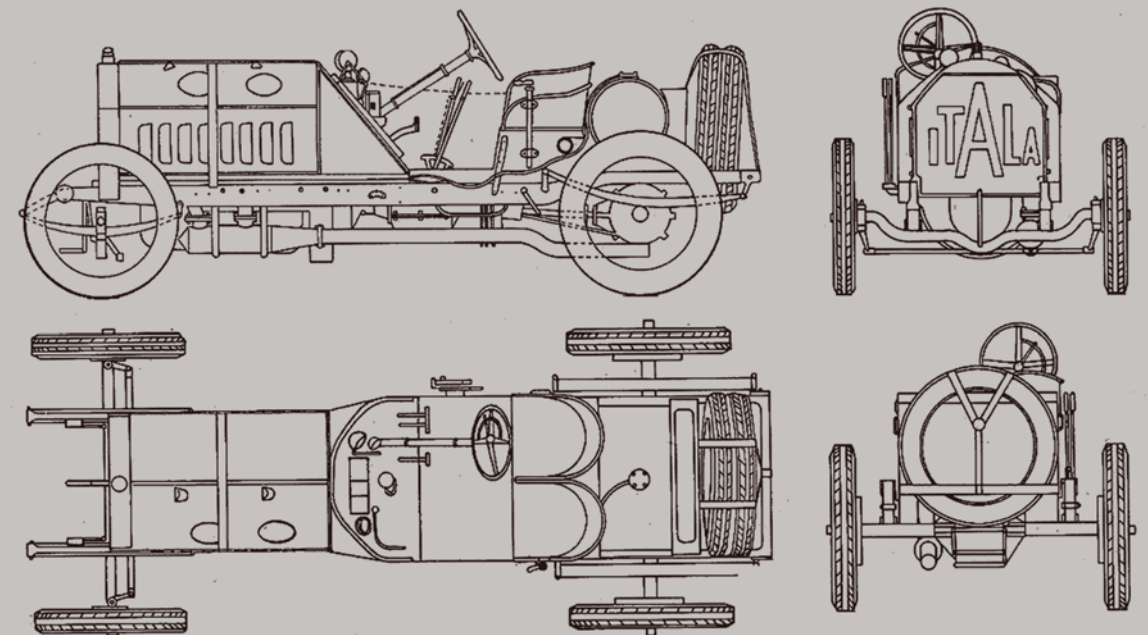
Egy befecskendezős motor azonban, ha megáll: vége... Az 1910-es években még könyvet is kiadtak a szükségjavításokról!

De ne feledjük: azok az autók és motorkerékpárok, melyeket fegyvergyárak vagy repülőgépipari üzemek készítettek, a magas technológiai színvonal miatt – mai szemmel tekintve is – rendkívül precízek és átgondoltak voltak (pl. Steyr, Napier, Mercedes, Maybach).

1907 NAGY ÉV VOLT
Paul Graetz az Afrika-átszelés közben Benz gépén (balra lent)

AZ 1907-ES ITALIA
Így nézhetett ki egy évszázada a Pekingtől Párizsig hajtó, versenygyőztes jármű. Végig saját lábán ment, ám nem mindig saját erejéből, és korántsem csak közúton. Kínában hosszú szakaszon kulik húzták, Oroszországban – autóutak és hidak híján – a transzszibériai vasút talpfáin zötyögött hosszan

A NÚBIAI- ÉS A BERBER-SIVATAGBAN

Almásy László
és Eszterházy Antal
1926-os szaharai útjához
a Steyr biztosította
az autót. A nagy
visszhangot keltő,
sikeres sivatagi vállalko-
zás után az osztrák
cég megbízta Almásyt
a kairói járműképviselet
vezetésével – a nagy
piac reményében

„LÁNCTALP” ÉS UTÁNFUTÓ

A korai lánctalpak kaucsukból készültek. Utánfutót ritkán alkalmaztak eleink: nehezítette a tolatást, és rontotta a hajtott és nem hajtott kerekek számarányát. Az automobil elején látható nagy vashenger nem tévesztendő össze a páncélautók/tankok hengereivel: itt az árok-mászást segíti, míg a harckocsiké az aknazárat és szögesdrótot is megsemmisíti

A nyers erő

Sok utazó jutott járműhöz a gyári próbautak kapcsán: Almásy László szaharai használatra így kapott Steyreket, de a II. világháború után Afrikán át Amerikába indult Hanzelka–Zikmund-páros is nyúzópróba- és reklámcélzattal kapta Tatra gépkoocsiját. A Citroën 1922. évi, tipróláncos (lánctalpas), Timbuktu vezető szaharai expedícióját szintén nyúzópróbanak szánta a gyár. Az akkori (és azóta is) zavaros politikai viszonyokhoz alkalmazkodva a kaucsuk lánctalpas gép nagy sebességgel is tudott haladni, hiszen 45 km/h az ottani körülmények között kifejezetten jelentős volt. De miként lehetséges ez egy 10 LE-s autónál, ami ráadásul 240 liter benzint és 60 liter vizet is szállított a rakományon felül? A megoldás a régi motorok általában alacsony lóerőszámának nyomatékai viszonyaiban rejlik. S nemcsak benzin-, illetve petróleummotorokra kell ez esetben gondolni, hanem gőz- és elektromotorokra is. Ne felejtsük el, hogy az I. világháborúig nem dőlt el, hogy milyen motoré lesz a jövő! A búr háborúban még a gőzmotoros tankok arattak diadalt, a Dolomitok és a Balkán meredek hegyeit benzin-elektromos slepperek szeltek, a bukovinai hadszíntéren 24 LE-s akkumulátoros gépek vontattak 20 tonnát. Az első harckocsik is csak 20 LE körüli motorral épültek. Érdekes, hogy a régi motorok hatalmas hengerűrtartalmukkal sokkal kényelmesebb, kedvezőbb vezetést tettek lehetővé mai gyorsjárású társaiknál: volt például olyan luxusautomobil (Maybach), melyben nem volt sebességváltó!

A Citroën sivatagi útjáról Haardt és társa min-taszerű könyvet írt: a földrajz majd minden eleme szerepet kap. A Niger különleges, nagy északi kanyarjának például külön fejezetet szentel, de van benne néprajz, legendárium, költészet, vadászat, felfedezéstörténet, lingvisztika és várostörténet is.

Hányszor gondoltam vissza egy évtizeddel ezelőtti utazásomra Dahomeybe! A Csepel teherautóra mint a komfort, a biztonság, a korlátlan málházás, a terepjárás, a bő víz- és élelem-utánpótlás eszközére, amikor nyomorúságosan vergődtem kerékpárral vagy motorkerékpárral az Egyenlítő mentén! Milyen élvezetes volt például a Csepel tetejéről filmezni! Az előrejutást, anyaggyűjtést illetően a személyautónál a tehergépkocsi lényegesen komolyabb eszköz! S a historikus automobilon – felépítésüket illetően – a mai teherautók jellemzőivel rendelkeztek! Sok expedíció választott teherkocsit, de az egyik legizgalmasabb Nino Del Grande vállalkozása volt. Igaz, hogy 1928-ra az autógyártás a csúcra ért, de az olasz teljesítménye – 50 000 km Afrikában! – mégis lenyűgöző. 33 hónapon keresztül kifejezetten tudományos kutatómunka zajlott. Ám teherautóval magyarok is jártak akkoriban Afrikában: ilyen volt például Horváth Lajos tudományos célú egyiptomi expedíciója is. Érdekes, hogy utánfutón csónakot is vittek, s madártani szempontból különösen nagy eredményeket értek el.

AZ EGYIK LEGSIKEREBB FEJLESZTŐ: A CITROËN

A 20-as években nemcsak a Szaharában, hanem hegyi terepeken is kipróbálták tipróláncos gépeiket. Egyes típusoknál a tiprólánc egész hátsó része el tudott fordulni egy központi tengelyen, ami nyugodt futást eredményezett. A Magyarországról Angliába exportált harckocsik(!) azért voltak kelendőek, mivel ily rendszerű futóművéket magyar szabadalom védte a második világháború előestéjén

Médiaháttér, közönségfigyelem

A régi újságok által meghirdetett transzkontinentális utak hatalmas lökést adtak a megismerésnek. A Peking–Párizs-autóverseny 1907. június 10-én startolt. A futam az automobilokról szólt, mégis a versenyt meghirdető Le Matin újság riportere egy 15 LE-s Spykeren robogva kiváló tájfelvételek sorozatát készítette. A Góbi-sivatagban a háromkerékű, 6 lóerős Contal gépek persze elakadtak, de éppen ezek a tájra, környezetre való kényszerű rácsodálkozások esetenként többet jelentettek, mint a futamgyőztes Borghese herceg 45 LE-s Italájának 90 km/h-s sebességű rohanása. A hercegre amúgy is nehezeltünk, mert a sivatagban pazar gépével hetyként leelőzte a megrekedteket, majd előnyét egy szentpétervári bálon nőügyekre fecsérte... A veterán-vonzerőről pedig: 2007-ben, 100 év után, 137 öreg gép megismételte a futamot!

Charles Jasper Glidden útjáról szintén rendszeresen közöltek tudósításokat a lapok. Minden idők egyik legnagyobb automobilos teljesítménye az övé, hiszen nagyon korán, 1902-ben került meg a Földet Napier kocsijával. Vállalkozása több tekintetben is unikális: a gép kerekeit olymód alakította át, hogy azok a vasúti síneken is tudjanak közlekedni, valamint felesége is vele tartott. Ráadásul az általa is fektetett interkontinentális táv-írvonalakon tudósított!

Az 1908-as New York–Vlagyivosztk–Párizs-világutazásnak is (6 db) teherautó volt a sztárja! A német Koeppen nyerte a futamot 164 napos idővel. A Berliner Zeitung hirdette meg a futamot, és ezáltal nemcsak cikkekkel, de képanyagával is hozzájárult tudásunkhoz. A futam egyik érdekessége, hogy midőn a vasúti vágányon haladtak, a lánchajtású hátsó kerekek beásták magukat a kavicságyba, s majdnem átszelte őket egy tehervonat...

VASÚTI VESZÉLYEK

Egyes helyeken a talpfákon zötyögés volt az előretűrés egyetlen lehetőség, ám e járművek nem szerepeltek a menetrendben...

SIVATAGI MUSTRA

A földrajz sokat köszönhet az egykori hatásvadász felvételeknek. A világtúráshoz a gépek rendszeresen túlterhelten indultak. Az utak hiánya miatt rendkívüli benzinfelhasználásokat jegyeztek, a lassú menetnél persze több élelem is fogyott, a gyakori törésekhez pedig műhelyfelszerelést és alkatrészeket kellett szállítani

GLIDDEN AUTOMOBILJA, CSERÉLHETŐ KEREKEKKEL

Ennek oka, hogy a századfordulón sokkal jobban kiépült a vasúti hálózat, mint a közútrendszer. Figyelemre méltóak az acetilénlámpák, melyeket a központi gázfejlesztővel csővezetékekkel kötöttek össze. A hűtő alatt a motor főtengelyét kivezették a kurbilázhoz. Így lassú forgatással a motor üzeme ellenőrizhetővé vált, és az önindító hibái is kiestek

Regényes múlt, egyszerű jelen

Nehéz válogatnom az előttem heverő, hatalmas könyvanyagból, hiszen százsámra akad historikus-automobilos utazás. Hoppá! – megakad a szemem a „Horch” néven! Ki tudja ma már, mit tudott a hat-hengeres Horch? Micsoda nagyszerű konstrukció volt, hogy ugyanarra a járműre gyorsteherautó-, luxuszemélykocsi- és vontatókarosszériát is fel lehetett tenni! Richter geográfusokból, térképészből, régészből és időjárás-kutatóból álló csapata a teherautón kívül e pompás, nehéz géppel vágott neki Tripoliból a sivatagnak 1942-ben. (Az évszám önmagában is izgalmas; Almásy László is beállt Rommel seregébe, csak hogy kutathasson.) Volt a Horchban bőven fényképezőgép, mégis sok időt szántak festmények és rajzok készítésére. Napjainkra ez már eltűnt – ahogy a teodolitos (háromszögelés) tájfelvétel is. Ismét megszólalhat a fogyasztói gondolkodás a maga hatékonyságra törekvésével: a GPS és a műholdfelvétel mindezt bőségesen pótolja. De amikor a klasszikus (azaz réztubusos) teodolittal pontraállok és utána körbefürkészem a táj hegycsúcsait, jelzőfáit, azimutot mérve, ez nem jelent-e nagyobb élményt, mint ha megnyitok egy „menüt”? Két szemlélet, kétféle világlátás: az új nyilván pontosabb, hatékonyabb, de a régi regényesebb, élménydúsabb, többdimenziójú.

A LÓERŐ NEM MINDEN!

Borghese herceg Észak-Kínában halad az Itálával: az addig csak szekerek használta utakon emberi élőerőre is szükség volt

Jókor, jó helyen – autóval

Óhatatlanul felmerül a kérdés: a korszerű technika és kommunikáció korában van-e létjogosultsága, értelme autós felfedezőutazásoknak? Válaszom: van! Egyrésztől pár száz év múlva bizonyára lesznek, akik napjainkra mint a hőskorra gondolhatnak vissza (a nosztalgikus életérzés szubjektív), másfelől változik Földünk, és ezt akkor is kell dokumentálni, ha ez a regényesség oldaláról tekintve nem tetszik.

Az autóbusszal való utazás hőskora 1935-re bizonyára véget ért, hiszen ekkor már minden nagyvárosban volt buszjárat, a régi „társasgépkocsi” műszakilag teljesen kiforrott. És mégis, Germanus Gyula életrajzában olvashatjuk, hogy ő ekkor Dzsiddából Mekkába utazott, majd másik busszal Medinába. A zarándokút, valamint az egyéb látnivalók feljegyzése két kötetbe fért csak bele! Ma e művet gyönyörűséggel olvassuk, pedig akkor – a rádiók, autóbuszok, a sajtó, sőt a megjelenő televízió... azaz a modern élet korában lehetett volna bíráltni, hogy utazása már felesleges. Csakhogy ő tudta, hova kell menni, mit kell nézni! Hiszen Mekkát elzárták az európaiaktól. Ezt olyan szigorúan betartották, hogy a magyarok által 1916–19 között üzemeltetett(!) Aleppo–Medina-vasúton a magyar személyzetnek Tebuktól (majd 500 km Medinától) már csak a Hedjas-hadseregparancsnokság engedélyével lehetett továbbmenni. Vámbéry utazása is ezt támasztotta alá: ő is csak Hajdár effendi útlevelével, perfekt muszlimként jelenhetett ott meg – úgy külsejében, mint ismereteiben. ☺

EMIGRÁLJ EGY HÉTRE!

SZIGET
FESZTIVÁLKÖZTÁRSASÁG

2013. AUGUSZTUS 5-12. BUDAPEST

IDEIGLENES ÁLOM ÁLLAM
KIHAGYHATATLAN ATTRAKCIÓKKAL

24 ÓRÁS ÉJSZAKÁK SZIGET STRAND

TÖBB MINT 400 KONCERT CIRQUE DU SZIGET

LENYŰGÖZŐ LÁTVÁNYVILÁG

FOLYAMATOS NEMZETI ÜNNEP

COLOR PARTY GIGANTIKUS ZÁRÓBULI

ROMKOCSMA NEGYED

FREE HUG

BUDAPEST

WWW.SZIGET.HU FACEBOOK.COM/SZIGETFESTIVAL YOUTUBE.COM/SZIGETOFFICIAL

PACHAMAMA, KOKA ÉS A TEHENEK MARCADA A SZARVASMARHÁK MEGJELÖLÉSE

Bolívia etnikailag sokszínű ország, népességének háromnegyede indián származású. A gazdag tradíciók, az őslakosok nyelvi, kulturális kincsei az évszázadok során nem koptak el, a mindennapjaikban ma is jelen vannak. A spanyol hódítók és a katolikus egyház zsigerileg új rendszerei sajátos életteret hoztak létre, új berendezkedést illesztettek a régiókba, ám az alkalmaz(kod)ás nem sikerült maradéktalanul és még nem fejeződött be...

KÉSZÜL A PICANTE DE POLLO
Mindenki besegít. A nők és a lányok gondoskodnak, hogy az étel és a csicsa senkinek se hiányozzon, de már a kisebb fiúk is a férfiakkal együtt a karámban dolgoznak

IMAIÓ. Az állattartással kapcsolatos hiedelmek és mágikus eljárások elsősorban az állatok egészségére, hasznára, szaporaságára koncentrálnak (jobbra lent)

Cambák és collák

A hazánknál tízszer nagyobb országban 36 népcsoport él, ám az összlakosság nem éri el Magyarországot. Az Andok az ország gerincét alkotja, és egyben népcsoportokat is elválaszt egymástól. Keleten, Santa Cruz környékén élnek az alföldi régió indián származású lakosai, gyűjtőnevükön cambák (ide tartoznak a guaraní is). A természeti erőforrásokban (gáz, olaj) gazdag vidék az európai bevándorlók lakóhelye is.

A collák az Andokban élő, indián származású őslakosok. A szó Collasuyuból származik, ami az Inka Birodalom kecsua neve. Az inkák az andoki törzseket „kecsualizálták”, azaz a saját nyelvük használatára kényszerítették őket. A kecsuákon kívül colláknak számítanak az ajmarák, akik máig megőrizték nyelvüket. A spanyol mellett így ma a guaraní, a kecsua és az ajmara is hivatalos államnnyelvnek számít.

Bolíviában a társadalmi és etnikai feszültség legerőteljesebben colla–camba-szembenállásként érzékelhető. A többségi társadalom a lakosság

30%-át kitevő kecsuákat (és az ajmarákat is) kokaevő, csicsaivó collaként értelmezi. A collák cambákkal és mesztickekkel fennálló kapcsolata leginkább a munkalehetőségeikért folyó harcban nyilvánul meg. A kecsuák gazdasági életben való részvétele – a paraszti gazdálkodáson kívül – igen korlátozott. A városban nem indulnak egyenlő esélyekkel, kizárólag az alacsony képzettséget igénylő munkalehetőség áll nyitva előttük: segédmunka, bejárónői és takarítói tevékenység, piaci áruhárdás.

Marcada

„Eladod a kokalevelet, mintha tehenek lennének... Kiválasztod a kokából a legszebbeket. A legkisebbek, mintha borjúk lennének, a nagyobbacskák, mintha tehen, bika. Így választod ki... Van egy letakart edény, tele csicsával, oda rakják a kokaleveleket, hogy megsokszorozódjanak a tehenek... Ez azért van, hogy szaporodjanak, és jobb fajtájúak legyenek. Ebből itatnak a tehenekkel, amikor a gazda nevének betűi-

ből álló tüzes vassal megjelölik őket. Azért itatják, hogy jó fajta legyen, hogy javuljon. Ekkor egyben rábízod a Pachamamára a teheneidet, mivel ő a Föld anyja, kéred, hogy kísérjen téged is, és segítsen...” (Don Evangelista, kecsua földműves)

A szarvasmarhákat a gazda monogramjával jelölik meg, s a rítuson minden, a kecsuák számára jelentős etnikai identitásmeghatározó elem jelen van: a csicsa (erjesztett kukoricásör), a koka és Pachamama (Föld-anya).

A marcadát a családok évente egyszer, a karnevál vagy Santiago (Szent Jakab ünnepe) körüli napokon rendezik. Ekkor jelölik meg azokat az állatokat, melyek az elmúlt év során kerültek a család tulajdonába, illetve az előző év során születtek. A rítus során a megjelölt tehének (a családi közös tulajdonból) a család egy-egy tagjának sajátjává válnak.

Az eseményre a városban élő családtagok is hazajönnek, a szomszédok s a komák családjai is jelen vannak. A munkát ayni segítségével végzik, mely a kecsua családok között működő, egymást segítő tevékenységforma. Ennek során a rokonok, szomszédok olyan jellegű munka elvégzésében működnek közre, ami meghaladná a megsegített család erejét. Az ayni alapelve a kölcsönösség, a „ma nekem, holnap neked” gondolata.

MEGJELÖLÉS

A tulajdonjegy a tehén bőrébe égetett azonosító-monogramot jelenti, amely a felhevített bélyegzővas használatával kerül az állat farára. A billogozás égetett jegye mellett kultikus célból levágnak egy-egy darabot a tehén füleiből és farkából is

Kokalevél-jószágok

Három kisgyerekekkel érkezem Sopachuyból, 2 óras gyalogút után Milanes Altóra, a nagypapa tanyájára, ahol a marcada egész napon át tart. A nap még alacsonyan jár, de az asszonyok már elkészítették az ételeket: sopa de manit (földimogyorólevest) és a mi paprikás csirkénkhöz hasonló picante de pollót.

A közös étkezés után a család saját patrónusával (Mária-házával) s többvödörnyi csicsával vonul a karámhoz. Ott a quintoy-coca szertartásával kezdődik a marcada: a gazda felesége a jelenlévők közt kokalevet oszt szét. Minden résztvevő kap egy marékkal, és a kalapjába vagy az ölébe teszi. Ezekből kell kiválogatni a legszebb és legegészségesebb darabokat, melyek a vágásra való marhákat jelképezik, a kisebb darabok pedig a borjaikat.

Így már kezdetét is veheti a „kokajáték”, amiben mindenki gazdának számít. A szimbolikus vásár elején a gazda komája letérdel egy letakart agyagkorsó csicsa mellé. Egyesével minden jelenlévő hozzájárul, hogy eladja (átadja) neki a kokalevél szimbolizálta marhákat, ő pedig berakja azokat a csicsával teli edénybe.

Csicsaivás következik, ami a létrejött szerződés megpecsételését, érvénybe lépését jelenti. Kéz-

fogas, elköszönés, majd jön a következő résztvevővel lefolytatott „adásvétel”.

Mindennek egyfajta felajánlás, jókívánság a célja, amellyel a tehének termékenységére kívánnak hatni, de ezen túl a jövőbeli jó üzlet megsokszorozódásának reményét is kifejezi.

Miután a résztvevők, a legkisebttől – az ötéves Rubentől – a legidősebbig felajánlották jókívánságaikat, azaz eladták a markukban lévő kokát (a teheneket, kokalevek formájában), és megitták az érte kapott csicsát (azaz szentesítették a „szerződést”), elkezdődik a tehének házasítása, a „valódi” állatokat mozgató rítus.

Megjelölés és tulajdonlás

Kiválasztják azt a két borjat (egy bikát és egy tehenet), amelyek várhatóan abban az évben ivarérettek lesznek, lasszóval elkapják őket, a két testet földre teperik, egymáshoz húzzák, takaróval letakarják, s kokával kevert csicsát itatnak velük. „Emberi bánásmódban” részesülnek, konfettit szórnak rájuk, a nyakukba szerpentinteket kötnek, ahogy Bolívia-szerte az ünnepelekkel szokás esküvőn, születésnapon egyaránt.

Megbillogozzák a többi, megjelölendő állatot is, közben a fülcimpából és a farokszőrből is vágnak egy-egy darabot. Ezeket aztán egy rongydarabba tekerve összegyűjtik, s másnap felajánlják a Pachamamának.

Az állatok vagyontárgynak számítanak. Minden szarvasmarhának van neve, és a jószág a marcada alkalmával válik a család valamely tagjának tulajdonává, aki egy kisgyermek is lehet. Miután az összes marháát megjelölték, a gazda komája pengetni kezdi charangóját. A családtagok körülveszik a komát, elől Rosa, a keresztlánya, aki a szentet tartotta, mögötte a többiek. Az asszonyoknál vízzel teli vödör, amit a tehenekre locsolnak, mintegy „megkelesztelik” őket.

A férfiak megnyitják a karámot, s a jelenlők mozgásával, táncával kísérve terelik ki, engedik szabadon a marhákat. A nap még nem ért véget: ekkor kezdődik a mulatozás. A háziszentet a szoba közepére állítják, előtte gyertyát gyújtanak és jó szaporulatot kívánó beszéd következik a Szűzzel és Pachamamával. Közben minden jelenlő elé egy-egy vödörnyi csicsa kerül, a csicsaivást pedig a charango zenéje kíséri, a zene mellé pedig tánc jár.

A jószág e rítus során az állattartó tulajdonává, tőkéjévé válik. Ezáltal része lesz természeti környezetének, így a Pachamamának is, s ez a benne rejlő érték megelőzi a valós gazdasági értékét is. Az állatról való gondoskodás első rituális alkalma a megjelölés, amikor a gazda hivatalosan is tulajdonossá válik, s a gondozás felelősségét rábízták, immáron csak az övé.

SZÖVEG ÉS KÉP:
PATAKI ANNAMÁRIA

A kiválogatott kokalevelek nagyok, épek és egészségesek

A KOKA

„A kokarágás azért van, hogy menjen jól a családnak, hogy az állatok jól szaporodjanak, hogy ne legyenek betegségek, ezt csináljuk mindig. Minden évben, az ünnepeken, mindig, amikor valami tevékenységbe kezdünk, ahogy most is, kifejezzük hálánkat Pachamamának, ezzel engedélyt, vagy segítséget kérünk.”

A koka a csicsa mellett – természetfeletti dimenziójától elvonatkoztatva – közösségi és egyéni szinten is a legfontosabb identitásképző elem a collatársadalomban. A kecsua férfiak számára a mindennapi kenyérnél többet jelent, létüket meghatározza, s a születéstől a halálig kíséri. Az egyedüli, mindennapi társ, ami az erőt adja a munkához. Az Andok területén mindenhol elkíséri a földművest: társ a hosszú gyaloglásokon, elűzi az éhségét, a fáradtságát.

A koka használatának másik síkja a természetfeletti való kapcsolattartás. Közvetítő szerepe van a marcadánál, a Szűzzel való kommunikációkor, az életút fordulóin és a mindennapokban egyaránt. A „jó lesz-e a termés?” kérdésre a választ a kokalevelek esése adja. A csicsa és a koka egyben a természet (Pachamama) befolyásolásának rituális-mágikus elemei, melyek viselkedési normákat közvetítenek, és íratlan szabályokat jelentenek a közösség tagjai számára.

A kokalevelet fogyasztó parasztság a társadalmi rétegződésben nem egy elkülöníthető csoportot jelent, a kokarágást nem csak a kecsuák gyakorolják. A „haremos una pijceo” kifejezés jelentését leginkább a „kokázzunk!” terminussal lehet megfeleltetni, melyet a mesztictársadalomban is átvettek, árnyaltabb jelentéssel. Kizárólag férfiak közötti időtöltésre utal, aminek spirituális tartalma már feledésbe merült. A földműves számára a koka használata a fizikai munkához kapcsolódik, míg a meszticeknél a szellemi aktivitáshoz, együtt beszélgetéshez, együtt gondolkodáshoz kötődik.

A kokarágás tehát egyfajta ösztársadalmi jelenség, a történelmileg kialakult, közös kulturális jegyek példája, eltérő spirituális tartalommal. A falu mesztic tanárai például keddi és pénteki napokon az esti órákban ültek össze kokázni – elsősorban politikai nézeteik megbeszélése okán. Am például a városban lakó egyetemisták is élnek a koka jótékony hatásával – főleg vizsgaidőszakban.

BRUNTON

BUMP

11 990 HUF

EMBER

24 990 HUF

Bump és az Ember kettő, kézbeillő, kompakt, hibrid napelemes akkumulátor töltő kifejezetten okostelefonok és zenelejátszó egységek töltésére. Mindkettő egy lítium polimer akkumulátorral valamint külső napcellákkal rendelkezik, így bárhol lehetsz, nem merülnek le.

ENERGIA EGY ZSEBBEN!!

HIBRID NAPELEMES TÖLTŐ

ELPUSZTÍTHATATLAN!

Te vagy a garancia! Teljesen mindegy hogy hol, mikor, hogyan használod a Brunton termékeit – ha bármilyen baja történik, mi megjavítjuk vagy cseréljük. Használd nyugodtan úgy ezeket a Brunton termékeket, mintha elpusztíthatatlanok lennének – mert valóban, tényleg azok! www.bruntoneurope.com

Agancs Vadászati Áruház; Jagdrevier Vadászbolt
Mountex Váci út; Mountex Ferenc krt.;
Mountex Budaörs; Világjárók Boltja

HOTEL BERGHOF TAUPLITZALM

SOMMERHIT 2013 – 2013. MÁJUS 25 - SZEPTEMBER 22.

4 NAP – 3 ÉJSZAKA

Félpanzióval (büféreggeli, 3 fogásos vacsora),
1 x szauna + infrakabin.
Gyermekek a szülők szobájában:
6 év alatt ingyenes, 14 éves kor alatt –50%

€ 126 / fő

8 NAP – 7 ÉJSZAKA

Félpanzióval (büféreggeli, 3 fogásos vacsora),
3 x szauna + infrakabin.
Gyermekek a szülők szobájában:
6 év alatt ingyenes, 14 éves kor alatt –50%

€ 280 / fő

5 ÉJSZAKA – 4 NAPOS
SOMMERCLOU-KÁRTYÁVAL

Félpanzióval (büféreggeli, 3 fogásos vacsora),
2 x szauna + infrakabin.
A nyári „Sommerclou-kártya” belépést
biztosít 14 különféle kirándulóhelyre
Salzkammergut területén!
www.ausseerland.at/sommerclou
Gyermekek a szülők szobájában:
6 év alatt ingyenes, 14 éves kor alatt –50%

€ 232 / fő

3 ÉJSZAKA – RAFTING
ÉS TÚRÁZÁS

Félpanzióval (büféreggeli, 3 fogásos vacsora),
1 x szauna + infrakabin
1 x raftingtúra, 1 x vezetett négytavi gyalogtúra
Tauplitzalmom.

Családi raftingtúrával*
(Enns) € 165 / fő

Sport raftingtúrával*
(Salzach) € 179 / fő

Gyermekek a szülők
szobájában: 6–15 év között € 98 / gyermek

* Kiszárasztásos transzport igényelhető a raftingtúrára (max. 8 személy)

NYÁRI AKTÍVPROGRAM TAUPLITZALMON 2013
CSOPORTOKNAK 20 FŐ FELETT

A program részleteivel kapcsolatban érdeklődjön az alábbi elérhetőségeinken!

Felnőtt csoport € 235 / fő

Gyermek és ifjúsági csoport
(szállás többágyas szobákban) € 188 / fő

Foglalás és információ: Tömösvári László
Telefon: +43-3688-2325
Mobil: +43-664-385-9773

Honlap: www.berghof-tauplitz.at
E-mail: info@berghof-tauplitz.at

Mesteri fogások, a legjobbaktól

1690 Ft

Ismerje meg az ország legjobb éttermeit! A független szakértői vélemény alapján összeállított listán egyaránt megtalálja a legnívósabb helyeket és velük együtt a legkiemelkedőbb kulináris élményeket.

Keresse az 50 legjobb magyar étterem kiadványunkat a hírlapárusoknál!

Rendelje meg kedvezményes áron, 1290 forintért a www.lapcentrum.hu oldalon!

AHOL AZ ERŐ, A KITARTÁS ÉS A TUDOMÁNY TALÁLKOZOTT

SHOWTIME! Nagyszínpadi események a csarnok közepén: Antarktisz, vulkánok, őslények és Mars-kutatás

3500 látogató, 27 kiállító, 984 hétprobázó, 32 ismeretterjesztő előadás 1900 nézővel. Számokban így lehetne leírni az első Felfedezők Napját, melyet lapunk munkatársai és sok-sok önkéntes, lelkes segítő hozott létre május 11-én a Millenáris Parkban. A számok azonban nem adják vissza kellően a különleges programok és az érdeklődő közönség kialakította, nagyszerű hangulatot.

A Kutatóexpedíciók Fesztiválján nem csak az erő és a kitartás találkozhatott a tudománnyal, de a látogatók is részt vehettek mindebben. Megismerhették a magyar kutatóexpedíciók résztvevőit, eredményeit, és ki is próbálhatták magukat. Mivel A Földgömb magazin szerzői mind szakemberek, ezért cseppet sem meglepő, hogy sokan közülük az esemény előadói, kiállítói voltak. A rendezvény várakozáson felüli sikere után egy biztos: jövő májusban megint lesz Felfedezők Napja!

KAMERÁK ÖSSZTÜZÉBEN

A Magyar Felfedező Nagydíjat Börcsök Péter barlangkutató vehette át Németh Tamástól, a Magyar Tudományos Akadémia főtítkárától. A nagydíjnyertes expedícióról szóló cikkünk a 4. oldalon olvasható

VÖRÖSBE ÖLTÖZTETVE
Marskutató-előadásorozat az emeleti előadóban

NEM MULTIPLEX
3D-s diavetítés a barlangok világáról

A RÉGÉSZET GYEREKJÁTÉK
A Magyar Földrajzi Múzeum gyermekprogramjain több mint 700 ifjú kutatójelölt vett részt

SAKÉRTŐ KÖZÖNSÉG
Földtudósokkal nem csak a színpadokon találkozhattunk

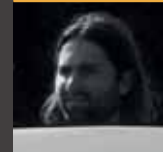
FÜGGŐLEGES FESZTIVÁLVILÁG
A Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat próbatétele

Még több kép a Felfedezők Napjáról: www.felfedezoknapja.info/galeria2013

SZERZŐINK

Balázs István „Balu” (1976) ornitológus, mintegy 10 éve foglalkozik ragadozó madarakkal és azok védelmével. Érdeklődésének homlokterében leginkább a kerecsensólymok állnak

Francics László (1984) bár építészként dolgozik, rendszeresen foglalkozik a fotográfia egy-egy területével. A csillagos ég megörökítésének lehetőségével 2003-ban találkozott, munkái jelentős részét az amatőr csillagásztársai segítségével 2009-ben épített fotótávcsővel készíti

Gálbidy László (1972) erdőökológus, a WWF Magyarország munkatársa. Kutatóként erdődinamikával, európai őserdőmaradványok vizsgálatával foglalkozott. Természetvédőként a természetközeli erdőgazdálkodás és az érintetlen erdőterületek kialakításának szószólója. Szakmai útjai során számos öserdőt látogatott meg, elsősorban Európában és Észak-Amerikában

Horváth Eszter az ELTE BTK Régészeti szakán szerezte diplomáját. Szakterülete a népvándorlás kori régészet, ezen belül az ötvöstarégek kutatása archeometriai módszerek alkalmazásával. Doktori disszertációjában a Kárpát-medence hun- és kora Meroving-kori leletanyagának ékkőberakásos ötvöstarékeit dolgozta fel. Jelenleg az MTA Wigner Fizikai Kutatóközpont Szilárdtestfizikai és Optikai Intézetének Neutronspektroszkópiai Osztályán dolgozik

Kerekes István (1977) tanár, szabadúszó fotográfus. 2012-ben a Nemzetközi Fotóművész Szövetség (FIAP) által adományozott minősítések közül megkapta a FIAP Kiváló művésze legmagasabb, platina fokozatát. Főként szocio-, portré-, valamint természetfotókat készít. www.kerekesistvan.com

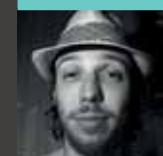
Kokas Anna (1986) tanulmányait az ELTE BTK történelem szakán végezte, az Atelier Európai Társadalomtudományok és Historiográfia Tanszéken, európai tér- és várostörténet szakirányon. Kutatási témái: a városfejlődés a 19–20. században, kerttörténet, gyermekortörténet

Lantai-Csont Gergely (1989) a Budapesti Corvinus Egyetem pénzügyes közgazdász-hallgatója. A fotózás segítségével a világunkat érintő problémákra szeretné felhívni a figyelmet. www.lantaifoto.hu

Pataki Annamária (1981) 2011-ben végzett az ELTE Kulturális Antropológia szakán. Egy évet töltött önkéntesként Bolíviában, ahol egy kollégium nevelőjeként dolgozott

Süveg Áron (1978) fotós, grafikai tervező. Főként snow- és wakeboard-versenyeken és -bemutatókon fotóz – e sportágak legjobb, gyakran egzotikus helyszínein. Eközben életképeket és szociofotókat is készít – aronsuveg.com

Szilasi Ildikó Hermina (1983) Afrikaszakértő, antropológus, közgazdász, az utazafrikaba.hu alapítója. Érdeklődése középpontjában Afrika társadalmi és kulturális jelenségei állnak. 10 éve foglalkozik a földrésszel, az elmúlt 8 évben számos afrikai országban dolgozott, kutatott

Szirmai Gábor „Esztéta-, mérnöki és újságírói végzettségem van, ami nem sokat ér. Ezzel szemben restaurátorként, muzeológusként azonosítanám magamat. Speciális érdeklődési területem a historikus építészet, a léghajózás, a hangrögzítés, a tengeralattjáró-technika. Életművem, kézirataim a múzeummom leégésekor megsemmisültek. Legmagasabb képzettségem a gőzgépek területén van. A teleket a trópusokon töltöm, vasúttörténeti bűvárlatokkal.”

Timer Tibor (1954) közgazdász-geográfus, közel két évtizede gyűjti a Kárpát-medencén kívüli magyar kötődésű európai emlékhelyeket, emlékeket, különös tekintettel a magyar vonatkozású történelmi és kulturális értékekre.

FOTÓ: KÁLLÓ PÉTER

Sokan vannak, akik nyaranta nem klasszikus nyaralásra indulnak, hanem végigjárják az összes elérhető fesztivált. Fialok és idősebbek is tömegesen vedlenek át fesztivál-animálókka: aki precízen, öltönyben-nyakkendőben dolgozik a hétköznapiakban, itt rövidnadrágos hippivé alakul, és kiengedi a gőzt. S hogy a helyszíneken mi a közös? Működésük időszakában a nagyobb fesztiválok valóságos városá válnak ki magukat. Van központ, főtér, vendéglátóegység, szórakozóhely, kávézó, ügyeket lehet intézni. Megjelennek és érvényt szereznek a civil kezdeményezések, a vezetés pedig mindentől elkülönülve dolgozik.

KÁLLÓ PÉTER FELPÖRGETVE, BELEMERÜLVE: FESZTIVÁLIDÉNY

SOMFAI-KARA DÁVID SZERTEFOSZLOTT ROMANTIKA: SZIÚ REZERVÁTUM-LÉT

Csankpé Ópi (Sebesült Térd/Wounded Knee) temetője. Az öreg sziú botjára támaszkodik, mögötte tömegsír húzódik, annak a 150 sziúnak a nevével, akiket az Egyesült Államok katonái megszároltak le kegyetlenül 1890 fagyos decemberében. Majdnem 40 éves háborúskodás zárult le ezzel, és az indiánokat végleg rezervátumokba zárták, melyeket sokáig el sem hagyhattak.

FOTÓ: SOMFAI-KARA DÁVID

KARÁCSONYI DÁVID SENDAI – KÉT ÉVVEL A FÖLDRENGÉS ÉS A SZÖKŐÁR UTÁN

FOTÓ: KARÁCSONYI DÁVID

Hajnal négy óra, felébredek, mert a 13. emeleten lévő szobám hirtelen imbolyogni kezd... a Japán Meteorológiai Szolgálat szerint ez „csak” egy 6,1-es rengés volt – az általam másnap kérdezett emberek fel sem ébredtek rá. A Japánban fekvő Sendai egy olyan szeglete a világnak, ahol hetente megmozdul a föld, a helyiek azonban már rá se hederítenek egy, a Richter-skála szerinti 6-os magnitúdójú mozgásra, ami itthon az ország történetének legnagyobb rengése lenne.

ALAPÍTVÁ: 1872

1112 Budapest, Budaörsi út 45.
Telefon: (1) 231-4040.
Fax: (1) 231-4045
Honlap: www.foldrajzitasasag.hu
E-mail: info@foldrajzitasasag.hu

Elnök: Dr. Szabó József
Alelnökök: Dr. Dusek László,
Dr. Kovács Zoltán, Dr. Gábris Gyula,
Dr. Schweitzer Ferenc
Főtítka: Dr. Michalkó Gábor
Ügyvivő: Heiling Zsolt
Titka: Erőss Ágnes
Könyv- és térképtáros: Pétervári László

Szakosztályok:

Biztonságföldrajzi és Geopolitikai
Szakosztály Expedíciós Szakosztály
Társadalom- és Gazdaságföldrajzi
Szakosztály Hegymászó Szakosztály
Oktatás-módszertani Szakosztály
Egészségföldrajzi Szakosztály
Természetföldrajzi Szakosztály
Térképészeti Szakosztály
Turizmusföldrajzi Szakosztály

Területi osztályok:

Bakony-Balaton-vidéki Osztály (Veszprém)
Békéscsabai Osztály
Borsodi Osztály (Miskolc)
Debreceni Osztály
Dél-dunántúli Osztály (Pécs)
Duna-völgyi Osztály (Szekszárd)
Eger-Bükk-vidéki Osztály
Gyöngyös-Mátra-vidéki Osztály
Kisalföldi Osztály (Győr)
Kiskunsági Osztály (Kecskemét)
Közép-dunántúli Osztály (Székesfehérvár)
Körös-vidéki Osztály (Békéscsaba)
Nyírségi Osztály (Nyíregyháza)
Nyugat-magyarországi Osztály (Szombathely)
Szegeci Osztály
Székelyföldi Osztály (Csíkszereda)
Tolna megyei Osztály (Dombóvár)
Zalai Osztály (Nagykanizsa)

Az éggömböt tartó Atlasz a Magyar Földrajzi
Társaság védjegyként bejegyzett jelképe

Lapalapító (1929):
Dr. Milleker Rezső

Az új sorozat
újraindítói (1999):
Dr. Nemerkenyi Antal
és Farkas Péter

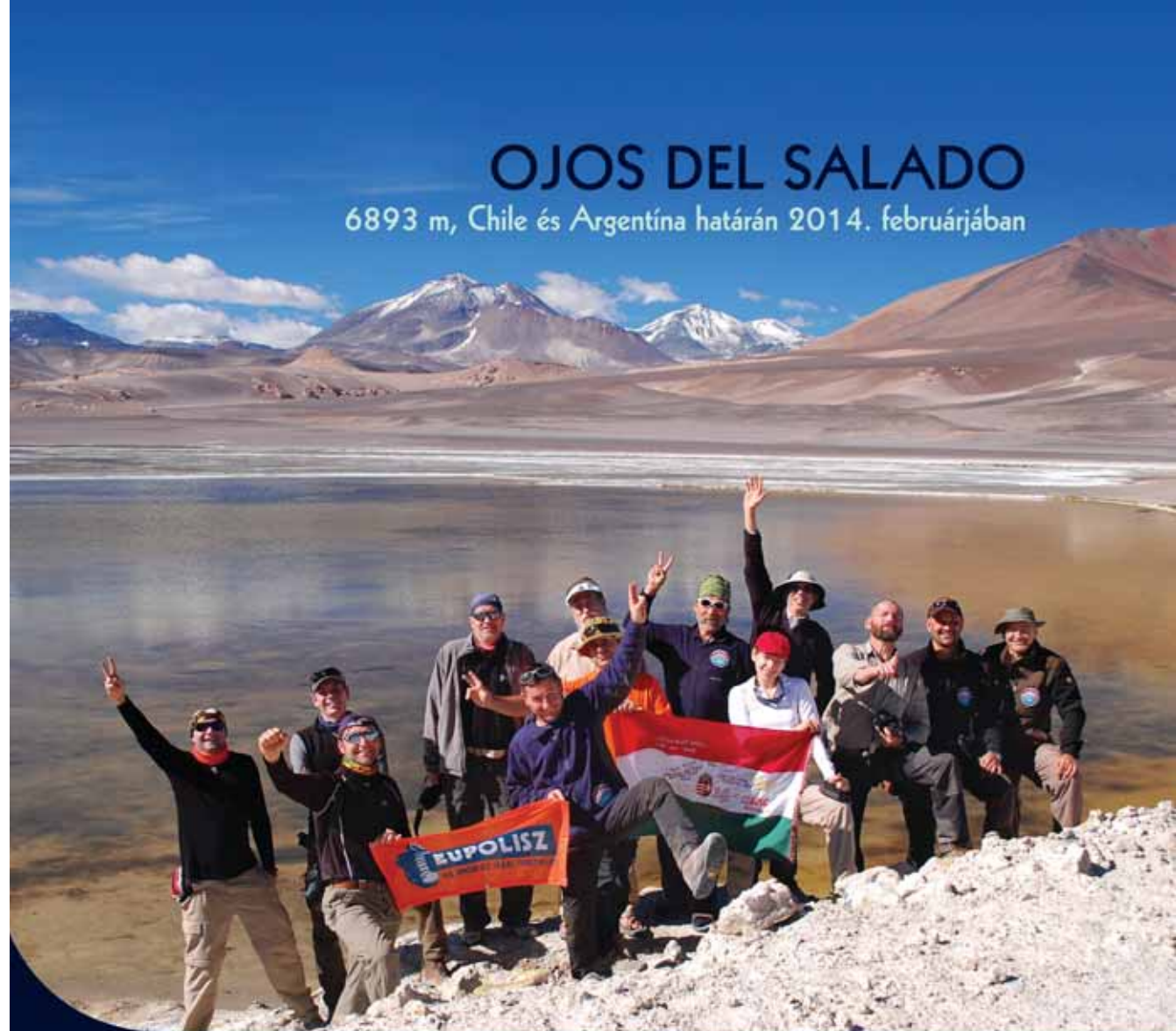
1929–1933, felelősszerkesztő:
Dr. Milleker Rezső

1934–1944, szerkesztők:
Dr. Baktay Ervin és Dr. Kéz Andor

1999–2005, főszerkesztő: Dr. Nemerkenyi Antal

2005–2006, főszerkesztő: Dr. Vojnits András

2006-tól főszerkesztő: Dr. Nagy Balázs

OJOS DEL SALADO

6893 m, Chile és Argentína határán 2014. februárjában

www.eupolisz.hu

HA UNOD AZ IPARI TURIZMUST!

TERMÉSZETJÁRÓ UTAZÁSOK, OUTDOOR TÚRÁK,
TREKKINGEK, KÖRUTAK AZ EGÉSZ VILÁGON.

Eupolisz Utazási Iroda

1093 Budapest, Lónyay u. 47. | +36/1/219-08-81

Hatósági engedélyszám: U-000463

